

que Dei cultu, et Messia ex eo nascitur. Adde regnum Israel fuisse schismaticum et idololatrium, Juda vero legitimum et divinum.

3. ET FECIT RECTUM CORAM DOMINO. — quia scilicet Amasias initio regni solum Deum verum coluit.

VERUMTAMEN NON UT DAVID. PATER EJUS, — qui non tantum idola non coluit, sed nec ea subditos colere permisit; quod tamen fecit Amasias, permittens populum immolare in excelsis, quod libro II Paral., cap. xxv, vers. 2, dicitur: « Fecitque hominum in conspectu Domini, verumtamen non in corde perfecto. »

JUXTA OMNIA QUE FECIT JOAS PATER SUUS FECIT, — quia sicut Joas vivente Joiada Pontifice solum Deum coluit. eo vero mortuo deluxit ad idola; sic fecit et Amasias ejus filius, qui sub finem declinavit ad Deos Idumæorum, ut patet II Paral., xxv, 14.

4. NISI TANTUM QUOD EXCELSA NON ABSTULIT, — hæc verba non ad proximè precedentia: « Juxta omnia que fecit Joas pater ejus, » quia Joas quoque excelsa non abstulit; sed ad superiora: « Et fecit rectum coram Domino, » referenda sunt, q. d. Amasias recte Deum coluit, sed non recte permisit populum in excelsis immolare. Quare illa verba (« juxta omnia que fecit Joas pater suus fecit ») parenthesis continent, ut auverit Sanchez et quasi parenthesis inclusa a sequentibus sejungenda sunt.

7. IPSE PERCUSIT EDOM IN VALLE SALINARUM. — Idumei enim rebellant Judeis ante sexaginta annos, scilicet a sexto anno Joram regis Juda, usque ad duodecesimum Amasie (sunt Hebræi in Seder Olam), qui eos rursum debellavit et Judee servitæ coegit. Vide II Paral., xxi, 8 et cap. xxv, 41. Porro post hanc victoriam Amasias lapsus est in idololatriam, coluitque Deos Idumæorum, ideoque cæsus captusque est a Joas rege Israel, ut dicitur II Paral., xxv, 20.

ET APPREHENDIT PETRAM IN PÆLIO, — id est cepit rupem hostium celsam et munitam, ex qua præcipitavit alia decem millia Idumæorum, ut dicitur II Paral., xxv, 12. Ita Cajetanus. Sic Gabatæ cæsi fugerunt ad petram Remmon, Judic., cap. xx, vers. 4.

Alii per « petram » accipiunt « Petram, » Arabie urbem, quæ postea a Ptolomeo Philadelpho restaurata dicta est « Philadelphia. »

VOCAVITQUE NOMEN EJUS JECHIEL, — id est « obedientia » vel « expectatio Dei, » ut Noster verit, Genes. xlix, 10, ut noscent omnes quod Amasias ex Dei mandato æque ac auxilio vicerat et punierat rebelles Idumæos. Ita Cajetanus. Aliter Vatablus. Vocavit eam Jechiel, inquit, quia sic vocabatur is qui eam expugnavit. Pagninus Jechiel verit, congregatio Dei.

8. TUNC (cum gustiens et exultans, imo se exaltans de victoria Idumæorum putaret se pari momentum Israelitis) MISIT AMASIAS NUNTIOS

AD JOAS (regem Israel) DICENS: VENI ET VIDEAMUS NOS, — in prælio, id est duellum et prælium ut videamus uter sit fortior: ita Chaldeus, Veni, inquit, accipiamus ad invicem facies in bello, id est veni et statuto die confligamus. Vatablus, age, spectemus nos mutuo eorum.

Hebræi, teste Vatablo, censent causam belli fuisse, quod, ut narratur II Paral., xxv, Amasias conductos a se milites ex Israel contra Idumæos jussu prophete dimiserit; illi dimissi, indignante spoliarunt regnum Judee; spolia ergo hæc a Joas et Israelitis bello repetere voluisse Amasiam. Verum nil tale indicat Scriptura; quia potius Joas Amasie objicit, quod victoria de Idumæis elatus, ex fastu se provocet ad prælium. Audi Josephum, lib. IX, cap. x: « Amasias felicitatem suam, cuius tamen auctorem Deum non agnoscebat, non capiens, sed fastu inflatus, scripsit Joas regi Israelitarum, ut ipsius imperata faceret cum populo suo, sicut antehac idem populus majoribus ejus Davidi et Salomoni paruit; quod si noluit ultra facere officium, bello esse decernendum de Imperii iuribus. » Sic et Abulensis, Hæstor. Scholast., Sallianus et alii. Sperabat Amasias se victorem fore, eo quod propheta sibi dixisset, II Paral., xv, Deum non esse cum Israele: sed idem cogitare debebat de se, utpote jam apostata et colente Deos Idumæorum, præsertim quia Deus volenter regnum Israel dividi a regno Juda, ut audivimus lib. III, cap. xii et seq. Quare Amasias, volens rursus illud sibi unire et subicere, facebat contra voluntatem Dei, ideoque in bello succubuit.

9. CARDUUS LIBANI MISIT AD CEDRUM EST I LIBANO, DICENS: DA FILIAM TUAM FILIO MEO UXOREM. TRANSIERUNTQUE BESTIÆ SALTUS QUE SUNT IN LIBANO, ET CONCULCAVERUNT CARDUUM. — Hoc apologo Joas retundit fastum Amasie provocantis se ad bellum. Contemptum enim Amasiam vocat « carduum » humilem, vilem et aculeatum. « Libani » tamen, quia ipse ex Judea et semine regio erat oriundus; se vero vocat « cedrum » excelsum, nobilem et pretiosam, quam humilis « carduus, » id est Amasias, vix queat aspicere, multo minime et se viribus equare, ut dicere audeat: « Da filiam tuam filio meo uxorem, » q. d. Regnum tuum Israel junge et subde regno meo Juda, uti olim sub Davide ei junctum et quasi conjugio copulatum fuit.

TRANSIERUNTQUE BESTIÆ SALTUS QUE SUNT IN LIBANO (Ita vocat milites suos Israelitas; per « Libanum » enim intelligit totam Palestinam, scilicet tam Israel quam Judam, fortes et feroces quasi leones,) ET CONCULCAVERUNT CARDUUM, — scilicet conculebunt te, o Amasia, capient et spoliabunt. Ita factum est, uti hic minutus et ominatus est Joas; quia Deus per eum volebat castigare superbiam, æque ac idololatriam Amasie, ut dicitur II Paral., xxv, 12.

Unde apologo huic hoc epimythium addit Josephus, lib. IX, cap. x: « Hoc exemplum, ait, te

moneat ne majora quam par est appetas; neve propter recentem ex Amalecitis (potius Idumæis) victoriam elatus, et te et regnum tuum incerte committas aleæ. »

Similis apologus est Judic., ix, 10, ubi Joatham filius Gedonius Abimelech tyrannum comparat phanno, bonos vero principes ficui, viti et oleæ. Vide ibi dicta.

13. AMASIAN VERO REGEM JUDA, etc., CEPIT JOAS REX ISRAEL. — Ecce hic impletur apologus Joas: sic enim merentur puniri, qui alios bello lacerant. Sic videmus non raro eos, qui alios provocant ad duellum, in eo succumbere et occidi, Deo eorum audaciam et superbiam castigante.

17. VIXIT AUTEM AMASIAS, etc., POSTQUAM MORTUUS EST JOAS, VIGINTI QUINQUE ANNIS. — Corrige cum Romanis, Chaldeo et Septuaginta 43 annis, uti habetur II Paral., xxv, 25.

19. ET INTERFERRENT EUM. — Inustum hoc fuit Dejudicium, ut sicut Joas pater defactens ad idola occisus fuit a suis, sic et Amasias filius ejus ad eadem declinans a suis conjugaliter necaretur, ut patet II Paral., cap. xxv, vers. 27. Probabiliter tamen Sallianus et alii opinantur eum ante mortem penituisse, et pie in unius veri Dei cultu obisse.

25. IPSE RESTITUIT TERMINOS ISRAEL AD INTROITU EMATH USQUE AD HARE SOLITUDINIS, JUXTA SERMOEN DOMINI DEI ISRAEL, QUEM LOCUTUS EST PER SERVUM SUUM JONAM FILIUM AMATHI. — Hinc patet Joas non prædixisse Jeroboam regi, quod ipse restitutus esset Israeli urbem illas, quas Syri ei ademerant ab Emath usque ad mare Mortuum, etsi hoc oraculum in propheta Jona non exstet. Est autem « Emath » in tribu Nephthalim, contigua Syri, non longe a Damasco, quæ Syriæ erat caput. « Emath » erat ingressus et quasi porta in terram sanctam. Eadem postea ab Antiocho Epiphane in ea regione dicta est « Epiphania, » vide dicta Amos vi, 2. Audi nunc Josephum, lib. IX, cap. xi: « Jeroboamo propheta Joas prædixit, quod devictis Syris ditionem suam esset amplifitatus, prolatis ejus terminis ad Septentrionem usque ad Amatham urbem: ad Meridjem vero

usque ad Asphalitem lacum; his enim olim terminis Chanaanæa terra finiebat, juxta Josue imperatoris definitionem. Quo oraculo exultans Jeroboamus totos eos tractus ademptos Syri ad suum regnum addidit, nihil fallente Jone vaticinio. »

Hinc patet Jonam prophetam prophetasse sub Jeroboam rege Israel, et Azaria, sive Ozia rege Juda, ac proinde coævum fuisse Isaie (quem Hebræi Amasie regis fratrem, vel fratris filium fuisse tradunt, teste S. Hieronymo) Osee, Joeli, Amos et Nahum. Quare non recte Abulensis censet Jonam hunc esse diversum a Jona qui est quartus inter minores Prophetas.

28. QUORODO RESTITUIT DAMASCUM ET EMATH JUDE IN ISRAEL. — Quomodo erant hæc civitates Jude in Israel? aliud enim erat regnum Jude, aliud Israel. Omissis Abulensis et Alderum sententiis, dico breviter Davidem has urbes cepisse et attribuisse sue tribui Jude; quia ipse ex ea erat oriundus, indeque hæc urbes, licet extra sortem Judee site, vocabantur tamen Jude. Idem autem regno Israel a regno Jude, urbes hæc utpote vicine cesserunt Israeli; sensus ergo est, q. d. Jeroboam fecit ut Damascus et Emath a Davide subjugate, et tribui Judee attribute, sed deinde a Syris occupate restituerentur Israeli, cujus ipse erat rex, ac aliis civitatibus Jude, quæ erant in ditione Israelis, rursus annumerarentur, uti a Davide annumerate fuerant, q. d. Jeroboam fecit ut Damascus et Emath olim subactæ et tributarie Davidi, jam sibi et Israeli forent tributarie. Ita Sallianus et Sanchez.

29. DORMIVITQUE (naturali morte defunctus est) JEROBOAM CUM PATRIBUS SUIS. — Dicitur: Amos cap. vii, vers. 14, dicitur: « In gladio morietur Jeroboam. » Respondeo hæc verba non esse Amos, sed Amasie pseudoprophete qui, ut Amos prophetam traduceret apud Jeroboam, mentitur et fingit Amos id dixisse. Non enim dixerat Amos: « In gladio morietur Jeroboam, » sed, « consurgam super domum Jeroboam in gladio, » scilicet occidendo non ipsum Jeroboam, sed filium ejus Zachariam.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnat Azarias in Juda, succedit ei filius Joatham. In Israel regnant successive Jeroboam, Zacharias, Sallianus, Manahem, Phacoia, Phacee, et ultimus Osee. Nam Phul et Theglathphalasar reges Assyriorum invadunt Israelen, et partem ejus transferunt in Assyriam.

1. Anno vigesimo septimo Jeroboam regis Israel, regnavit Azarias filius Amasie regis Juda. 2. Sedecim annorum erat cum regnare cœpisset, et quinquaginta duobus annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Jechelia de Jerusalem. 3. Fecitque quod erat placitum

coram Domino, juxta omnia quæ fecit Amasias pater ejus. 4. Verumtamen excelsa non est demolitus: adhuc populus sacrificabat, et adotenat incensum in excelsis. 5. Percussit autem Dominus regem, et fuit leprosus usque in diem mortis suæ, et habitabat in domo libera aeternum: Joatham vero filius regis gubernabat palatium, et judicabat populum terræ. 6. Reliqua autem sermonum Azariæ, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Juda? 7. Et dormivit Azarias cum patribus suis; sepelieruntque eum cum majoribus suis in civitate David, et regnavit Jonathan filius ejus pro eo. 8. Anno trigesimo octavo Azariæ regis Juda, regnavit Zacharias filius Jeroboam super Israel in Samaria septem mensibus; 9. et fecit quod malum est coram Domino, sicut fecerant patres ejus: non recessit a peccatis Jeroboam filii Nabath, qui peccare fecit Israel. 10. Conjuravit autem contra eum Sellum filius Jabes: percussitque eum palam, et interfecit, regnavitque pro eo. 11. Reliqua autem verborum Zachariæ, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 12. Iste est sermo Domini, quem locutus est ad Jehu, dicens: Filii tui usque ad quartam generationem sedebant super thronum Israel. factumque est ita. 13. Sellum filius Jabes regnavit trigesimo nono anno Azariæ regis Juda: regnavit autem uno mense in Samaria. 14. Et ascendit Manahem filius Gadi de Thersa: venitque in Samariam, et percussit Sellum filium Jabes in Samaria, et interfecit eum regnavitque pro eo. 15. Reliqua autem verborum Sellum, et conjuratio ejus per quam tetendit insidias, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 16. Tunc percussit Manahem Thapsam et omnes qui erant in ea, et terminos ejus de Thersa; noluerant enim aperire ei: et interfecit omnes prægnantes ejus, et scidit eas. 17. Anno trigesimo nono Azariæ regis Juda, regnavit Manahem filius Gadi super Israel decem annis in Samaria. 18. Fecitque quod erat malum coram Domino: non recessit a peccatis Jeroboam filii Nabath, qui peccare fecit Israel cunctis diebus ejus. 19. Veniebat Phul rex Assyriorum in terram, et dabat Manahem Phul mille talenta argenti, ut esset ei in auxilium, et firmaret regnum ejus. 20. Indixitque Manahem argentum super Israel cunctis potentibus et divitibus, ut daret regi Assyriorum quinquaginta siclos argenti per singulos: reversusque est rex Assyriorum, et non est moratus in terra. 21. Reliqua autem sermonum Manahem, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 22. Et dormivit Manahem, cum patribus suis, regnavitque Phaceia filius ejus pro eo. 23. Anno quinquagesimo Azariæ regis Juda, regnavit Phaceia filius Manahem super Israel in Samaria biennio; 24. et fecit quod erat malum coram Domino: non recessit a peccatis Jeroboam filii Nabath, qui peccare fecit Israel. 25. Conjuravit autem adversus eum Phacee filius Romeliæ, dux ejus, et percussit eum in Samaria in turri domus regis, juxta Argob, et juxta Arie, et cum eo quinquaginta viros de filiis Galaaditarum. et interfecit eum, regnavitque pro eo. 25. Reliqua autem sermonum Phaceia, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 27. Anno quinquagesimo secundo Azariæ regis Juda, regnavit Phacee filius Romeliæ super Israel in Samaria viginti annis. 28. Et fecit quod erat malum coram Domino: non recessit a peccatis Jeroboam filii Nabath, qui peccare fecit Israel. 29. In diebus Phacee regis Israel venit Theglathphalasar rex Assur, et cepit Aion, et Abel Domum, Maacha et Janoe, et Cedee, et Asor, et Galaad, et Galileam, et universam terram Nephthali: et transtulit eos in Assyrios. 30. Conjuravit autem, et tetendit insidias Osee filius Ela contra Phacee filium Romeliæ, et percussit eum, et interfecit: regnavitque pro eo vigesimo anno Joatham filii Ozias. 31. Reliqua autem sermonum Phacee, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 32. Anno secundo Phacee, filii Romeliæ regis Israel, regnavit Joatham filius Ozias regis Juda. 33. Viginti quinque annorum erat, cum regnare cepisset, et sedecim annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Jerusa, filia Sadoc. 34. Fecitque quod erat placitum coram Domino: juxta

omnia quæ fecerat Ozias pater suus, operatus est. 35. Verumtamen excelsa non abstulit; adhuc populus immolabat, et adolebat incensum in excelsis: ipse edificavit portam domo Domini sublimissimam. 36. Reliqua autem sermonum Joatham, et universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Juda? 37. In diebus illis cepit Dominus mittere in Judam, Rasin regem Syriae et Phacee filium Romeliæ. 38. Et dormivit Joatham cum patribus suis, sepultusque est cum eis in Civitate David patris sui, et regnavit Achaz filius ejus pro eo.

1. ANNO VIGESIMO SEPTIMO JEROBOAM REGIS ISRAEL, REGNAVIT (regnare cepit) AZARIAS AMASIE FILIUS REGIS JUDA. — Azarias hic alio nomine dictus est Ozias. Azarias enim hebraice idem est quod *auxilium Dei*; Ozias, idem quod *fortitudo Dei*; ubi autem est auxilium Dei, ibi est fortitudo. Deus enim est fortissimus et potentissimus. Unde II *Paralip.* cap. XVI, vers. 7, de eo dicitur: « Et adjuravit eum Deus contra Philistim, et contra Arabes, et contra Ammonitas, » etc. Ex hoc loco Franciscus Ribera in *Amos*, cap. I, vers. 1, censent interregnum fuisse tredecim annorum inter Amasiam et Azariam, eo quod Azarias trimulus esset moriente patre Amasia. Id probat, quod anno decimo quinto Amasie, uti dictum est cap. præc. vers. 23, cepit regnare Jeroboam, cujus anno vigesimo septimo, uti hic dicitur, cepit regnare Azarias. Amasias autem regnavit annis viginti novem. Ergo 29 ejus annus fuit decimus quartus Jeroboami. Ergo vacavit regnum Juda ab anno 14 Jeroboami usque ad 27 ejusdem, puta per spatium tredecim annorum. Verum respondeo annum hunc 27 Jeroboam esse annum 27 ab eo tempore quo Jeroboam simul cum patre Joas regnare cepit; nam regni, quo ipse post patrem solus regnavit, erat hic annus decimus quartus duntaxat, quo Amasias mortuus anno regni sui vigesimo nono, successorem reliquit Azariam filium. Id ita esse liquet ex II *Paral.* cap. XXV, vers. 23, ubi Amasias, post mortem Joas, dicitur vixisse quindecim annis. Mortuus est ergo anno 14 finiente, et 13 inchoante Jeroboami, qui Joas patri immediate successit. Ita Sallianus, Cajetanus et alii. Fugienda enim hic sunt interregna, ne chronologie series continua turbetur, et incerta dubiaque reddatur. Unde Eusebius, Josephus et alii passim regno et anno Amasie immediate subjiciunt, et connectunt regnum et annos Azariæ.

2. ET QUINQUAGINTA DUOBUS ANNIS REGNAVIT. — Tempore Azariæ vixit Sardanapalus, quem Gentiles historici ultimum collocant regem Assyriorum, alioque eum utpote effeminatum ab Arbace Medie præfecto obsessum in Ninive, ibi se ipsum cum gaza regia concremasso. Quare Arbace se fecisse regem Medie sub annum Azariæ decimum, regnante apud Latinos Proca Sylvio, apud Corinthios Agemone, apud Spartanos legislatore Lycaurgo. Ita Eusebius, Diodorus, Justinus, Ptolemæus, Strabo, et ex eis Torriellus, Sallianus, Gordonus, Samerius et alii.

Verum paulo post restituta est Ninive, ejusque regnum; nam, ut mox audiemus, paulo post sub eodem Azaria regnavit Phul rex Assyriorum, cui successit Theglathphalasar, huic Salmanassar, huic Sennacherib, huic Asarhaddon, sub quo ob casos paulo ante Assyrios, Ezechiel et Jerusalem obsidentes, ab Angelo, Ben Merodach Babylonius caput erexit, seque regem Babylonis effecit, qui fuit avus Nabuchodonosoris primi monarchæ Babyloniorum. Omnes enim hi reges jam nominati vocantur reges Assyriorum, non Babyloniorum, nec ante Baladan quispian in Scriptura rex Babylonis nuncupatur.

Videtur ergo Phul Assyrius eum Arbace præfecto divisisse Sardanapali imperium, ut Arbaces Media et Persidi, Phul vero Assyrie et Babylonie dominaretur: ita ex Metasthenæ Anni Genebrardus, Torriellus, Samerius, Gordonus, Sallianus et alii. Huic chronologie consentit tempus prophetiæ Jonæ, qui, ut audivimus cap. præcedenti vers. 23, prophetavit sub Jeroboam, cui coevalis fuit Azarias. Jonas ergo missus a Deo Sardanapali et Nivitarum luxum et luxuriam castigavit. Penultimus Sardanapalus cum Ninivitis, sed non multo post in solita vitia relapsi, ab Arbace Medo obsessi et vastati fuere, ut dixi in Jonæ.

3. PERCUSSIT AUTEM DOMINUS REGEM (Azariam) ET FUIT LEPROSUS, — quia scilicet ipse usurpabat munus Pontificis, adolendo incensum super altare thymiamatis, quod erat in Sancto, ut dicitur II *Paral.* cap. XXVI, vers. 16, de quo ibidem plura.

8. ANNO TRIGESIMO OCTAVO AZARIE REGIS JUDÆ REGNAVIT ZACHARIAS FILIUS JEROBOAM SUPER ISRAEL. — Hic fuit abnepos Jehu; unde Jehu stirps regia finita fuit in Zacharia, quasi in quarta generatione, uti ei promiserat Deus, cap. X, vers. 30: « Anno trigesimo octavo Azariæ, » scilicet ex eo tempore quo ipse regnare cepit cum patre Amasia; nam ex eo tempore quo post patrem solus regnavit Azarias, erat hic annus 26 vel 27. Si ergo annos 38 Azariæ numeres ab anno 18 Amasie patris ejus, quo ipse eum in regnum socium ascivit, annus hic Azariæ 38 erit 41 Jeroboami regis Israel, quippe qui anno 15 Amasie patris Azariæ solus regnare coepit. Hic enim annus quadragesimus primus fuit ultimus Jeroboam: unde, eo moriente, successit ei filius Zacharias per sex menses. Verum quia Azarias post patrem Amasiam solus regnavit 32 annis qui hic sigillis et consignatur: nam vers. 37, numeratur annus Azariæ 30, et vers. 23,

annus 50, et vers. 27, annus 52 et ultimus, ut sic consequens certaque chronologia temporum per annos regum Juda contextatur: hinc melius cum Richardo a S. Victore, Lyrano, Abulense, et alii dicemus, Jeroboam regem Israel mortuum esse anno vigesimo septimo Azarie regis Juda: inde per undecim annos, scilicet usque ad annum 38 Azarie fuisse interregnum, et regnum Israel caruisse rege: eo quod Zacharias filius Jeroboam, vel propter aetatem teneriorem, vel propter rebellionem subditorum, vel aliam ob causam prevalere et regnum patris obtinere non posset. Ratio est, quod 41 anni Jeroboami computandi sint ab anno decimo quinto Amasie, ita ut cum Amasia qui 29 annis regnavit Jeroboam regnarit annis quatuordecim; quare reliquos 37 annos (regnavit enim Jeroboam 41 annis) regnare debuit cum Azaria filio Amasie, ita ut mortuus sit anno vigesimo septimo Azarie, tumque successerit ei filius Zacharias. Itaque cum hic dicitur de aliquo regem Juda, quod tot annis regnarit, intellige solus post patrem; quia per reges Juda chronologia hic taxatur, qua aliqui foret incerta et ambigua; verum alias cum dicitur: tali anno regnavit talis rex, praesertim in Israel, accipi potest non de regno, sed de coregno, quo scilicet non solus, sed cum patre regnavit.

Nota: Sub Azaria capere computari Olympiades, sed quoto ejus anno id factum variant Chronologi. Eusebius, lib. III *De Preparat.* et in chronico initium Olympiadum collocat anno 50 Azariae ac consequenter urbis Romae initium, eam eam Romulus condidit anno Achaz quarto vel quinto: nam initium Olympiadum antecedit initium Romae 23 annis, uti omnes Historici et Chronologi consentiunt. Jam adde duos annos Azariae (regnavit enim 52 annis) et sedecim filii ejus Joatham, ac quinque Achaz habebis annos 23 quos quaerimus.

Alii Olympiades cepisse censent anno quarto vel quinto Azariae; Serarius anno 47 ejusdem. Pererius, libro XI in *Danieli*, quasi anno octavo Achaz. Torriellus, Sallianus et alii anno 52 Azariae, vel potius anno primo Joatham, quia Azariae patri successit. Exigua enim est haec paucorum annorum in tanta temporum prisorum intercaedias differentia. Juxta tabulam chronologicam quam profraei Pentateuchae, coeperunt Olympiades anno quadragesimo Azariae; Roma vero condita est anno decimo vel undecimo Joatham, de quo vers. 33.

Porro ante Olympiades nihil apud Historicos profanos Graecos et Latinos est certum, sed omnia incerta et confusa: unde hoc saeculum ipsi vocant *fabulosum*, id est fabulosum: post eas vero, aequae ac post conditum Romam, omnia suis annis inde deducunt assignari coeperunt, uti testatur Eusebius, lib. X *De die natali*, cap. XXI. Olympias autem spatium erat quatuor annorum, quod inte-

rerat inter duos ludos Olympicos, qui Jovi Olympio totius Graeciae concursu, quarto quolibet anno, apud Pisam et Elidem ob memoriam diei intercalaris celebrabantur sub initium aestatis, sive solstitii aestivi, a luna undecima usque ad decimam sextam, teste Livio, Censorio et alii. Audi Solum Polyhistoricum, cap. II: «Certamen Olympicum (quod olim Hercules in honorem atavi sui materni Pelopis ediderat, in omni genere certaminum victor) jam pridem intermissum Iphitus Elidensis instauravit post exodium Trojae anno 408. Roma deinde condita, incipiente Olympiade 7 post exodium Trojae anno 433.» Idem scribunt Diodorus Siculus, Dionysius Halicarnasensis, Eratosthenes apud Clementem Alexandrinum, et ex his alii.

ET ASCENDIT MANAHEN DE THERSA, — quam nomine regis sui Zachariae obsidebat, ait Josephus, et occiso in Samaria Sellum, qui occiderat Zachariam regem, rapuit imperium, cumque Thersam redisset, nec Thersenses eum ut regem admittarent, in eos sevit, et maxime in Thapsenses discindendo pregnantes in ea, ut dicitur vers. 16.

16. ET TERMINUS EUS DE THERSA, — nam ager urbis Thapsae pertinebat usque ad Thersam, ait Vatablus.

ET SCIDIT EAS, — hoc est, dissecuit pregnantes, ut fetum educeret, ait Abulensis. Magna fuit haec crudelitas et barbaritas.

19. VENEBAT PHUL REX ASSYRIORUM. — Hic est «Phul», qui alio nomine «Belochus» dicitur, qui cum Arbace Medo Sardanapalum in Ninive per biennium obsedit, coegitque ut extructa in regia pyra altissima, in eam se cum uxoribus et filiis ac mille myriadibus auri et decem mille myriadibus argenti injiceret et concremaret. Duravit incendium ad quindecim dies. In eo desit monarchia Assyriorum, que a Belo usque ad Sardanapalum stetit annis mille trecentis. Porro Phul cum Arbace divisit monarchiam, ac sibi servavit Assyriam et Babyloniam; Arbaci concessit Mediam et Persiam. Porro Phul hebraeo idem est quod *fabus*, ait Pagninus, sicut Romae a faba cognominati sunt Fabii, inter quos emicuit Fabius Maximus Romae liberator, et Annibalis dominitor. Notat Scaliger regum Assyriorum et Babyloniorum nomina alia esse simplicia, ut Phul, Asar, Theglath; alia composita, ut Theglathphalasar compositur ex tribus; scilicet ex Theglath, Phul et Asar. Salmasar compositur ex Salmae et Asar, et Asarhadden conflatur ex Asar et Had-don. Nabuchodonosor ex Nabo, qui erat Deus Babyloniorum, Chad, et Netser. Vide ibi dicta *Isaie XLVI, 1.*

ET DABAT MANAHEN PHUL MILLE TALENTA ARGENTI, UT ESSET EI IN AUXILIUM, — contra rebelles Thersae, Thapsae, etc., ut dicitur est versu 14. Hec fuit occasio cur Theglathphalasar successor Phulis invasisset Israel, eamque abduxerit in Assyriam, ut dicitur vers. 29. Phul ergo vocatus in auxilium

fuit a Manahem, non a Thersensibus, ut scribit Josephus.

29. IN DIEBUS PALACE VENIT THEGLATHPHALASAR REX ASSUR. — Qui fuit filius Phulis de quo vers. 19, ideoque dicitur est Phul, Assar, vel Theglath Phul-Assar. Hic ecco vastavit Israel, ac ex eo quinque tribus in Assyriam abduxit, nimirum incolas «Galaad,» scilicet Rubenitas, Gaddilas, et dimidiam tribum Manasse; et «Galilee,» puta Zabulonitas et Nephthalitas, de quibus *Isaia*, cap. IX, vers. 1, cum paulo ante vocatus in auxilium ab Achaz rege Juda, contra Rasin regem Syriae, et Phacee regem Israel, venisset Damascum, et occisis illis regibus, ut dicitur cap. seq. 6 et 7, ipsum quoque Achaz, a quo vocatus fuerat, oppressit, ejusque ditionem expulavit, II *Paral. XXVIII, 8.* Hoc ipsum paulo ante *Isaia*, VII, 17, ipsi Achaz praedixerat. Hec ergo fuit prima Israelis, id est decem tribum captivitas. Hinc apposite *Theglathphalasar* hebraice (cui affinis est lingua Assyriaca et Chaldaica) idem est quod *captivitas meretricis ligationis*, ait Pagninus in *Nomina Hebr.*

30. REGNAVITQUE PRO EO (puta Osee pro Phacee) VIGESIMO ANNO JOATHAM FILII OZIE. — Dices: Joatham tantum sedecim annis regnavit, ut dicitur vers. 33; quis est ergo hic annus ejus vigesimus? Respondet: Fuit vigesimus ab eo tempore quo Joatham regnare cepit cum patre Azaria: hic enim a Deo percussus lepra, ideoque a contubernio hominum separatus, regni regimen permisit Joatham filio suo, ut dicitur est versu 8. Ita Cajetanus et alii. Dices: Osee non potuit regnare cum Joatham; nam Phacee qui successit Osee fuit superstes Joatham pro tres annos, ut patet hic versu 27 collato cum versu 4. cap. seq. Respondet, Osee cepisse regnare et invadere regnum Phacee, vivente Joatham, tandemque eo mortuo, post aliquot annos eum omnino superasse, et occidisse anno quarto Achaz regis Juda, tumque solum plene regnasse. Ita Cajetanus. Secundo, melius Hebraei in Seder Olam, Abulensis, Genebrardus, Torriellus, Sallianus sic exponunt: «vicesimo anno Joatham,» id est qui vicesimus futurus erat Joatham solus post patrem regnantis, si ipse adhuc vixisset, qui ante quadriennium erat mortuus. Erat ergo hic annus vigesimus ex quo Joatham regnare cepit: sed quia ipse sedecim tantum annis regnavit, hinc revera hic erat annus quartus Achaz, qui successit Joatham; sed maluit Scriptura nominare Joatham quam Achaz, quia needum Achazi mentionem numerat; primo, ab hoc anno quarto Achaz, ut hic fit; secundo, ab hoc anno Achaz duodecimo; uti fit IV Reg. cap. XVII, versu 1. Ratio est, quod prioribus octo annis Osee non fuerit rex pacificus, sed cum familia Phacee adhuc inclausus, aut Assyriorum potius servus quam rex, uti alius de causis a regno impeditus. Itaque ab anno quarto Achaz praefatio magis quam plene fore rognabat. Ita Abulensis, Serarius, Sallianus

et alii jam citati. Denique hic annus vigesimus tam erat regni Phacee (hic enim 20 annis regnavit) filientis quam Joatham inchoantis. Joatham enim, si vixisset illo anno, inchoasset annum regni 20; ipse enim cepit regnare anno secundo Phacee, ut sequitur.

32. ANNO SECUNDO PHACEE, etc., REGNAVIT JOATHAM FILIUS OZIE REGIS JUDA; — Phacee enim cepit regnare anno 32 et ultimo Ozie: quare hic primus fuit regni Phacee annus; secundus fuit quo mortuo Ozia successit ei Joatham, qui sedecim annis regnavit: quare 47 anno Phacee, mortuo Joatham, successit ei filius Achaz, ut dicitur cap. seq. 4; quia nimirum ultimus annus Joatham non fuit integer, sed dimidiatus, ita ut 17 Phacee fuerit simul ultimus Joatham morientis, et Achazi ei succedentis. Quocirca unus annus additus vel demptus in chronologia nullam facit differentiam; quia anni dimidiati nunc numerantur, nunc non numerantur.

Porro, «Joatham,» ait Auctor Imperfecti, hom. 4 in *Matth.*, interpretatur perfectus vel dominus, immaculatus. Et vere perfectus fuit hic Joatham, et quantum ad reges se praecedentes dominus immaculatus; quia fecit quod placitum erat Deo, et nulla reprehensio ejus legitur in scriptura regnorum.

33. SEDECIM ANNIS REGNAVIT — probe et pie; unde praesertim laudatur a Scriptura et a Josepho. Tempore Joatham prophetauit *Isaia* et *Micheas*, ut patet ex ejus titulo. Anno undecimo Joatham, Romulus agens annum aetatis 48 urbis Romae fundamenta posuit 21 die aprilis (unde hic dies deinceps quasi Romae natalis quotannis celebratus est) ipsi scilicet Pallibus, hoc est, festo Palli Deae parturientium, qua pro felici pecorum partu illa die ab eis colebatur. Hinc enim vocatum est Pallia vel Parilia. Faclum id est Olympiades sexte anno tertio, ut vult Varro; vel quarto, ut vult Cato, et eum seculi Cicero, Plinius, Tacitus, Gellius, Censorinus, Eusebius, S. Augustinus, Orosius, et Cardinalis Baronius. Quare Olympiades antecedit Romam 23 annis, ut dixi: tot enim annos conficiunt sex Olympiades jam dicte; quilibet enim quatuor continet annos. Hoc computo Olympiadum initium assignandum est anno 40 Azariae, uti dixi, et juxta eundem Roma condita est anno 751 ante nativitatem Christi.

Alii, quia paulo tardius vel serius hoc initium Olympiadum assignant, hinc consequenter tardius vel serius assignant fabricam Romae. Unde Torriellus et Sallianus, quia initium Olympiadum combinant cum primo anno Joatham, hinc Romae initium combinant eum anno octavo vel nono Achaz. Sed in re tam antiqua post tot saecula exigua est haec temporis differentia.

Hic illud Propertii:

Urbi festus erat, dixere Palli, dies.
Hic primus cepit moribus esse dies.

Hinc quoque S. Hieronymus in cap. 1 *Isaiae*, vers.

1. ait Ezechiam regnare cepisse anno duodecimo Romuli : primus ergo Romuli annus incidit in quartum annum Achaz, eum scilicet ipse Romæ fundamenta jaciens anno undecimo Joatham, ejusdem fabricam per septem vel octo annos se-

quentes perfecisset, ac solum regale in ea erexis- set anno quarto Achaz. Sic et S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit.* cap. XVII : « Quem (Ezechiam), inquit, constat optimum et piissimum regem Romuli regnasse temporibus. »

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnat Achaz filius Joatham contra eum conspirant reges Syriæ et Israel. Ille invocat Theglathphalasar ipsique ingens pondus auri et argenti mittit : qui invocatus Syriam et Israelæ vastat. Interim Achaz idola colit, et templum profanat.

1. Anno decimo septimo Phacee filii Romeliæ, regnavit Achaz filius Joatham regis Juda. 2. Viginti annorum erat Achaz, cum regnare cepisset; et sedecim annis regnavit in Jerusalem : non fecit quod erat placitum in conspectu Domini Dei sui, sicut David pater ejus. 3. Sed ambulavit in via regum Israel; insuper et filium suum consecravit, transferens per ignem secundum idola Gentium : quæ dissipavit Dominus coram filiis Israel. 4. Immolabat quoque victimas, et adolebat incensum in excelsis, et in collibus, et sub omni ligno frondoso. 5. Tunc ascendit Rasin rex Syriæ, et Phacee filius Romeliæ rex Israel, in Jerusalem ad præliandum : cumque obsiderent Achaz, non valuerunt superare eum. 6. In tempore illo restituit Rasin rex Syriæ, Ailam Syriæ, et eiecit Judæos de Aila; et Idamæi venerunt in Ailam, et habitaverunt ibi usque in diem hanc. 7. Misit autem Achaz nuntios ad Theglathphalasar regem Assyriorum, dicens : Servus tuus, et filius tuus ego sum; ascende, et salvum me fac de manu regis Syriæ, et de manu regis Israel, qui consurrexerunt adversum me. 8. Et cum collegisset argentum et aurum, quod inveniri potuit in domo Domini, et in thesauris regis, misit regi Assyriorum munera. 9. Qui et acquievit voluntati ejus : ascendit enim rex Assyriorum in Damascum, et vastavit eam, et transtulit habitatores ejus Cyrenen, Rasin autem interfecit. 10. Perrexitque rex Achaz in occursum Theglathphalasar regi Assyriorum in Damascum, cumque vidisset altare Damasci, misit rex Achaz ad Uriam sacerdotem exemplar ejus, et similitudinem juxta omne opus ejus. 11. Extruxitque Urias sacerdos altare : juxta omnia quæ præceperat rex Achaz de Damasco, ita fecit sacerdos Urias, donec veniret rex Achaz de Damasco. 12. Cumque venisset rex de Damasco, vidit altare, et veneratus est illud : ascenditque et immolavit holocausta, et sacrificium suum; 13. et libavit libamina, et fudit sanguinem pacificorum, quæ obtulerat super altare. 14. Porro altare æreum, quod erat coram Domino, transtulit de facie templi, et de loco altaris, et de loco templi Domini; posuitque illud ex latere altaris ad Aquilonem. 15. Præcepit quoque rex Achaz Uriæ sacerdoti, dicens : Super altare majus offer holocaustum matutinum, et sacrificium vespertinum, et holocaustum regis, et sacrificium ejus, et holocaustum universi populi terræ, et sacrificia eorum, et libamina eorum; et omnem sanguinem holocausti, et universum sanguinem victimæ super illud effundes; altare vero æreum erit paratum ad voluntatem meam. 16. Fecit igitur Urias sacerdos, juxta omnia quæ præceperat rex Achaz. 17. Tulit autem rex Achaz cælatas bases, et Interem qui erat desuper; et mare deposuit de bobus æreis qui sustentabant illud, et posuit super pavimentum stratum lapide. 18. Musach quoque sabbati, quod edificaverat in templo, et ingressum regis exterius convertit in templum Domini, propter regem Assyriorum. 19. Reliqua autem verborum Achaz, quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Juda? 20. Do-

vitque Achaz cum patribus suis, et sepultus est cum eis in Civitate David, et regnavit Ezechias filius ejus pro eo.

3. FILIUM SUUM CONSECRAVIT (idolo Meloch) TRANSFERENS PER IGNEM. — Nota dupliciter : Ammonite et Hebræi filios suos consecrabant idolo Meloch, primo, eos igne comburendo : ritum modumque recensit *Levit.* cap. XVIII, vers. 21; secundo, traducendo eos per ignem, tum ut eos igne expiarent a peccatis et immunditiis, tum ut hoc ritu eos idolo Meloch initiarent et dedicarent. Ritum describit Theodoretus : « Vidi, inquit, in aliquibus civitatibus semel in anno accendi rogos, et trans eos saltare aliquos, non solum pueros, sed etiam viros; infantes autem per flammam ferri a matribus. Videbatur autem istud quedam esse expiatio, et purgatio. Existimo autem hoc quoque fuisse Achazi peccatum. » Quare Theodoretus et ex eo Salianus censent Achaz filium non combussisse, sed traduxisse tantum per ignem, itaque eum lustrasse, et dicasse idolo. Unde II *Paralip.* cap. XXVIII, vers. 3, dicitur : « Et lustravit filios suos in igne. » Ex quo loco liquet Achaz non unum, sed plures, et forte omnes filios hoc ritu lustrasse; nec enim verisimile est eum plures vel omnes combussisse; successit enim ei in regno filius Ezechias.

Josephus tamen et ex eo Abulensis et Adrichomius censent eum filium suum immolasse et cremasse idolo Meloch. Lyranus censet eum utrumque fecisse, scilicet unum e filiis cremasse, alios traducendo per ignem lustrasse. Porro non dubium est plures Judæos hoc exemplo Achaz regis sui excitatos filios suos consecrasse Meloch.

7. MISIT AUTEM ACHAZ NUNTIOS AD THEGLATHPHALASAR, — ut se adjuvaret contra Rasin regem Syriæ, et Phacee regem Israel, ideoque misit omne aurum et argentum tam templi, quam palatii sui. Peccavit hæc in re Achaz, eo quod Deus per Isaiam, cap. VII, vers. 4, ipsi opem promisisset contra Rasin et Phacee; sed ipse diffusus Deo, fisis est regi Theglathphalasar, ideoque ab eodem spoliatus et oppressus est. Audi II *Paralip.* cap. XXVIII, vers. 19 : « Humiliaverat enim Dominus Judam propter Achaz regem Juda, eo quod nudasset eum auxilio, et contemptui habuisset Dominum. Adduxitque contra eum Theglathphalasar regem Assyriorum, qui et afflixit eum, et nullo resistente vastavit. Igitur Achaz, spoliata domo Domini et domo regum ac principum, dedit regi Assyriorum munera, et tamen nihil ei profuit. Insuper et tempore angustie sue auxit contemptum in Dominum, ipse per se rex Achaz, immolavit diis Damasci victimas percussoribus suis, et dixit : Diis regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placebo hostiis, et aderunt mihi, cum e contrario ipsi fuerint ruina ei, et universo Israel. »

9. TRANSTULIT HABITATORES EJUS (Damasci) CYRENEN, — non illam quæ est in Æthiopia, nec illam

quæ est in Africa, sed in Cyrenen quæ est in Media. Unde Josephus ait Damascenos translatos in Mediam.

10. CUMQUE VIDISSET ALTARE DAMASCI — egregia forma, materia et arte elaboratum, placuit ei; unde jussit Uriæ Pontifici, ut ad eum ideam simile fieri curaret Hierosolymis in templo, loco altaris a Salomone fabricati. An altare hoc idolis (uti Damasceni) crexerit, iisque sacrificaret Achaz, an vero Deo vero, Scriptura non exprimit; verisimile tamen est cum idolis illud erexisse; quia illa colebat ipse æque ac Damasceni, eisque ubique aras erigi jubebat, ut iniret gratiam Theglathphalasar, eumque sibi devinciret colendo ejus deos et idola, sed frustra : ideoque enim ab eo expulatus et subactus est, uti dixi. Ita Abulensis et alii.

11. EXTRUXITQUE URIAS SACERDOS ALTARE. — Peccavit Urias Pontifex, impium hoc altare erigens, malens placere regi Achaz quam Deo; secus fecit S. Ambrosius; nam ut ipse refert lib. V, *epist.* 32 : « Cum esset impositum ut Ecclesie vasa jam traderemus Imperatori, hoc responsi reddidi me, si de meis aliquid posceretur, aut fundus, aut domus, aut aurum, aut argentum; id quod mei juris esset, libenter offerre, templo Dei nihil posse decerpere, nec tradere illud, quod custodiendum, non tradendum acceperim. Deinde consulere me etiam Imperatori salutem, quia nec mihi expedit tradere, nec illi accipere. Accipiat enim vocem liberi sacerdotis, si vult sibi esse consultum, recedat a Christi injuria, et hereditatem Dionysii, qui in exilio, fidei causa, defunctus est, hereditatem Eustorgii confessoris, hereditatem Miroclis atque omnium retro fidelium Episcoporum. »

14. PORRO ALTARE ÆREUM (a Salomone fabricatum) QUOD ERAT CORAM DOMINO (id est coram Sancto, et Sancto sanctotum, in quo residebat Deus dans oracula) TRANSTULIT — per contemptum, ut dicitur II *Paralip.* XXVIII, 19 et 22; quia Achaz fuit impiissimus, ideoque contemptor Dei, ejusque altaris et templi. Ideo enim altare Dei suo loco movit, illicque suum Damascenum substituit, ac altare Dei ad latus sui altaris, quasi vicarium et precarium in angulo collocavit.

15. SUPER ALTARE MAJUS (quod ego amoto Salomonico, instar altaris Damasceni erigi curavi) OFFER HOLOCAUSTUM.

17. ET POSUIT SUPER PAVIMENTUM. — Fecit Achaz hæc omnia ad contemptum, ut dixi, altaris (hinc enim luteret et mare æneum subservebant), utique illud ad usus suos, puta ad sacrificia foret inutile; itaque Judæi non in eo, Deo vero, sed in idolis sacrificare cogebantur.

18. MUSACH QUOQUE SABBATI QUOD EDIFICAVERAT IN TEMPIO. — Repele ex vers. præced. « tulit, » et

« depositus, » hoc est sustulit et defecit. Quid fuerit « Musach » varie sunt sententiae; sed duae probabiliores; prior, *Musach* hebraice idem est quod *opertorium* sive *tectum*; significat ergo vel solium opertum, in quo sabbato aliusque festis diebus sedebant reges, ut sabbatis interesset ac legem Dei audirent; unde cap. xxiii, vers. 3, « gradus » vocatur, ut vult R. Salomon, hinc Septuaginta verbiunt, *fundamentum cathedrae sabbatorum*, per quod videntur accipere basin cui imponebatur cathedra regis, cum veniret sabbato ad templum oraturus et legem audiret, *Ezech. xlvi, 4*: « *Musach sabbati* » ergo hebraice significat tentorium sabbatum conopoeo splendido coopertum, quod erat juxta atrium sacerdotum, sed extra illud, in quo rex sabbato et festis sedebat spectans sacrificia. Et hoc est tribunal in quo sedit Joas, cum creatus est rex a Joisad Pontifice, *IV Regum cap. xi, vers. 14*; aut certe, « *Musach* » significat *pulpitum*, ut vertit Vatablus, sive suggestum opertum et tectum, in quo sedebant Levitae et sacerdotes, dum legem et prophetas populo interpretabantur, ut vult Vilalpandus, uti fecit *Esdras, Nehem. cap. vii, vers. 4*. Posterior sententia est, quod « *Musach* » erat legmen, puta velum vel tabulatum paratum pro Levitis aliusque templi custodibus, qui singulis sabbatis per vices munia sacra obabant in templo, ait Vatablus. Aut « *Musach* » erat locus contextus in atrio populi, ut sub illo tuti ab aestu, pluvia et venis degerent homines, qui ad templum oraturi vel legem audiri confabebant. Unde Marinus in *Levico* « *Musach* » vertit *porticum*. Omnes hi sensus probabiles sunt; impius enim Achaz videtur haec sustulisse. Unde *II Paralip. cap. xx, vers. 24*, dicitur clausisse templum Domini. Verum, quia « *Musach sabbati* » pertinere videtur ad egressum « regis, » qui hoc eodem versu continetur; hinc alius sensus quem mox subjiciam videtur probabilior.

ET INGRESSUM REGIS EXTERIUS CONVERTIT IN TEMPLUM DOMINI PROPTER REGEM ASSYRIORUM. — *Primo*, nonnulli sic explicant, *q. d.* Achaz profanavit templum, cum illud fecit esse quasi vestibulum regi sui palatii, ut in illud non pateret aditus nisi per templum, ut scilicet ipse esset tutior a rege Assyriorum, qui templum prius expugnare debuit et, antequam perveniret ad expugnationem palatii. Verum alia ex parte quae templo non adiacebat, poterat oppugnari palatium, et facilius expugnari quam templum.

Secundo, Theodoritus et Lyranus censent Achaz obstruxisse iter quo e palatio ibatur ad templum, hoc hinc ut rex Assyriorum intelligeret ipsum plane deservisse Deum vtrumque cultum, ut eius deus superetur et coleret. Favet Chaldaeus qui pro *convertit*, vertit, *convertit* (converserit enim est alio vel in contrariam partem vertere). Hebraice est *עָשָׂה לְהֵסֵב*, id est *circiter fecit*, ut, nimirum si quis e regia in templum ire vellet, magnum circuitu descendere coaceretur ex monte Sion,

et trajicere totum Ophel, ut veniret ad radicem montis Moria, indeque in templum 900 gradibus ascenderet, ut haec molestia tam longi circuitus et molesti ascensus, eos qui erant regis familia, a templo adeundo avocaret, ait Salomon. Verum « *convertit in templum*, non avertere, sed vertere in templum, significat. Unde tertio planius sic nonnulli exponunt, *q. d.* Achaz vestibulum palatii sui, per quod ibatur in templum, quodque erat extra templum, adiecit templo, fecitque ut quod prius erat extarius templo, jam esset intra templum, ut sic imitaretur regem Assyriorum, qui palatium habebat ita innoxum templo ut pars templi esse videretur; quae erat quaedam templi villas et profanatio. Sic enim fiebat ut in palatium ingredi nemo posset nisi per templum. Ita Vatablus.

Denique, hic videtur maxime obvius et congruus totius hujus versiculi esse sensus, ut per « *Musach sabbati* » accipiamus tentorium et conopoeum in quo rex sedebat in sabbatis et festis in atrio laicorum, sed primo loco vicinissimum atrio sacerdotum, ut proxime spectaret sacrificia et audiret hymnos quos cantabant sacerdotes et Levitae in suo atrio, ut patet *Ezechiel. xlii, 1*. Nemini enim laico, ne regi quidem, atrium sacerdotum ingredi fas erat, sed solis sacerdotibus et Levitis. Achaz vero in gratiam regis Assyriorum, qui vile et indecorum sibi esse existimabat foris stare cum vili plebe, « *Musach* » hoc, sive tentorium, « *convertit in templum Domini*, » id est dirulo muro intermedio, junxit atrio sacerdotum, ut viciniam esset Sancto et Sancto sanctorum, ut jam non inter laicos et plebem, sed inter sacerdotes et tribunal ingressus patebat ex ipsa domo regia per intermedia atrii, hinc Achaz hunc quoque ingressum qui domus suae regiae pars erat, quae rex e regia ad « *Musach* » descendebat, quae idcirco hic vocatur « *ingressus regis*, » templo conjunxit, ut quae quasi domus laica antea erat extra atrium sacerdotum, jam dejecto septo intermedio intra ipsum atrium sacerdotum concluderetur, eorum quoque pertingeret usque ad Sanctum et Sanctum sanctorum. Hunc sensum exigit « *convertit in templum Domini*, quod tam ad ingressum regis, quam ad *Musach sabbati* pertinet. Ita Gaspar Sanchez ex Rabbinis Salomone, Lyranus et alii; nec improbat Abulensis qui tamen aliam expositionem adiecit, dicens duas fuisse e regia vias ad templum, unam patentem et publicam, per quam spectante populo rex ibat ad templum, alteram occultam et clausam, per quam rex secreto, cura videri nollet, adibat templum; publicam viam clausit Achaz, ut regi Assyriorum, (ex his gratiam ambiebat) videretur patriae religionis

deserit, et idolorum ejus cultor; occultam vero servavit, ut per eam occulte templum ingredi posset, nec regem Assyriorum, utpote id ignorantem offenderet, ideoque de eo hic dicitur quod « *ingressum regis exterius convertit in templum Domini propter regem Assyriorum*. » Ita Abulensis. Verum obstat quod ingressus hic ad templum jam ante erat; quare nequit dici

quod Achaz eum converterit in templum Domini. Minus vere quoque glossa, quem sequuntur Dionysius et Hugo, censent « *Musach sabbati* » fuisse aedificium in templi vestibulo, in quod reges sabbatis ad templum venientes eleemosynas conlucerent: « *Musach* » ergo fuisse gazophylacium regum, sicut « *Corbona* » erat gazophylacium laicorum.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Osee ultimus regnavit in Israel: illo enim negante tributum Salmanasar reliquis quinque tribus Israelis transfert in Assyriam, ac Assyrius colonos mittit in Samariam, qui in ea tam Deo Israelis, quam suis diis et idolis serviant.

1. Anno duodecim Achaz regis Juda, regnavit Osee filius Ela in Samaria super Israel novem annis. 2. Fecitque malum coram Domino; sed non sicut reges Israel, qui ante eum fuerant. 3. Contra hunc ascendit Salmanasar rex Assyriorum, et factus est ei Osee servus, reddebaturque illi tributa. 4. Cumque deprehendisset rex Assyriorum Osee, quod rebellare nitens misisset nuntios ad Sua regem Aegypti, ne praestaret tributa regi Assyriorum sicut singulis annis solitus erat, obsedit eum, et vincitum misit in carcerem. 5. Pervagatusque est omnem terram: et ascendens Samariam, obsedit eam tribus annis. 6. Anno autem nono Osee, cepit rex Assyriorum Samariam, et transtulit Israel in Assyrios: posuitque eos in Hala, et in Habor, juxta fluvium Gozan, in civitatibus Medorum. 7. Factum est enim, cum peccassent filii Israel Domino Deo suo, qui eduxerat eos de terra Aegypti, de manu Pharaonis regis Aegypti, colerunt deos alienos. 8. Et ambulaverunt juxta ritum Gentium, quas consumpserrat Dominus in conspectu filiorum Israel, et regnum Israel, quia similiter fecerant. 9. Et offenderunt filii Israel verbis non rectis Dominum Deum suum: et aedificaverunt sibi excelsa in cunctis urbibus suis, a Turre custodum usque ad Civitatem munitam. 10. Feceruntque sibi status et locos in omni colle sublimi, et subter omne lignum nemorosum: 11. et adolebant ibi incensum super aras in morem Gentium, quas transtulerat Dominus a facie eorum; feceruntque verba pessima irritantes Dominum. 12. Et colerunt immunditias, de quibus praecipit eis Dominus ne facerent verbum hoc. 13. Et testificatus est Dominus in Israel et in Juda, per manum omnium Prophetarum et Videntium, dicens: Revertimini a viis vestris pessimis, et custodite praecipia mea, et caeremonias, juxta omnem legem quam praecipit patribus vestris, et sicut misi ad vos in manu servorum meorum Prophetarum. 14. Qui non audierunt, sed induraverunt cervicem suam juxta cervicem patrum suorum, qui noluerunt obedire Domino Deo suo. 15. Et abjecerunt legitima ejus, et pactum quod pepigit cum patribus eorum, et testificationes quibus contestatus est eos: secuti sunt vanitates, et vane egerunt; et secuti sunt Gentes, quae erant per circuitum eorum, super quibus praeeperat Dominus eis, ut non facerent sicut et ille faciebant. 16. Et dereliquerunt omnia praecipia Domini Dei sui: feceruntque sibi conflatiles duos vitulos et lucos, et adoraverunt universam militiam caeli; servieruntque Baal, 17. et consecraverunt filios suos, et filias suas, per ignem: et divinationibus inserviebant et auguriis, et tradiderunt se ut facerent malum coram Domino, et irritarent eum. 18. Iratusque est Dominus vehementer Israeli, et abstulit eos a conspectu suo, et non remansit nisi tribus Juda tantummodo. 19. Sed nec ipse Juda custodivit man-

data Domini Dei sui: verum ambulavit in erroribus Israel, quos operatus fuerat. 20. Projecitque Dominus omne semen Israel, et afflixit eos, et tradidit eos in manu diripientium, donec projiceret eos a facie sua: 21. ex eo jam tempore, quo scissus est Israel a domo David, et constituerunt sibi regem Jeroboam filium Nabath: separavit enim Jeroboam Israel a Domino, et peccare eos fecit peccatum magnum. 22. Et ambulaverunt filii Israel in universis peccatis Jeroboam quae fecerat: et non recesserunt ab eis, 23. usquequo Dominus auferret Israel a facie sua, sicut locutus fuerat in manu omnium servorum suorum Prophetarum: translatusque est Israel de terra sua in Assyrios, usque in diem hanc. 24. Adduxit autem rex Assyriorum de Babylone, et de Cutha, et de Avah, et de Emath, et de Sepharvaim: et collocavit eos in civitatibus Samariae pro filiis Israel, qui possederunt Samariam, et habitaverunt in urbibus ejus. 25. Cumque ibi habitare cepissent, non timebant Dominum: et immisit in eos Dominus leones, qui interficiebant eos. 26. Nuntiatumque est regi Assyriorum, et dictum: Gentes, quas transtulisti, et habitare fecisti in civitatibus Samariae, ignorant legitima Dei terra: et immisit in eos Dominus leones, et ecce interficiunt eos, eo quod ignorent ritum Dei terrae. 27. Praecipit autem rex Assyriorum, dicens: Ducite illuc unum de sacerdotibus, quos inde captivos adduxistis, et vadat, et habitet cum eis; et doceat eos legitima Dei terrae. 28. Igitur cum venisset unus de sacerdotibus his, qui captivi ducti fuerant de Samaria, habitavit in Bethel, et docebat eos quomodo colerent Dominum. 29. Et unaqueque gens fabricata est deum suum: posueruntque eos in fanis excelsis, quae fecerant Samariae, Gens et Gens in urbibus suis, in quibus habitabat. 30. Viri enim Babylonii fecerunt Sochothbenoth: viri autem Chutae fecerunt Nergel, et viri de Emath fecerunt Asima. 31. Porro Hevaei fecerunt Nebahaz et Tharthac. Hi autem qui erant de Sepharvaim comburebant filios suos igni, Adramelech et Anamelech diis Sepharvaim, 32. et nihilominus colebant Dominum. Fecerunt autem sibi de novissimis sacerdotes excelsorum, et ponebant eos in fanis sublimibus, 33. Et cum Dominum colerent, diis quoque suis serviebant juxta consuetudinem Gentium, de quibus translati fuerant Samariam; 34. usque in praesentem diem morem sequuntur antiquum: non timebant Dominum; neque custodiunt caeremonias ejus, judicia, et legem, et mandatum quod praeceperat Dominus filiis Jacob, quem cognominavit Israel. 35. Et percusserat cum eis pactum, et mandaverat eis, dicens: Nolite timere deos alienos, et non adoretis eos, neque colatis eos, et non imoletis eis; 36. sed Dominum Deum vestrum, qui eduxit vos de terra Aegypti in fortitudine magna, et in brachio extento, ipsum timeat, et illum adorare, et ipsi immolate. 37. Caeremonias quoque, et judicia, et legem, et mandatum quod scripsit vobis, custodite ut faciatis cunctis diebus, et non timeatis deos alienos. 38. Et pactum, quod percussit vobiscum, nolite oblivisci: nec colatis deos alienos, 39. Sed Dominum Deum vestrum timeat, et ipse eruet vos de manu omnium inimicorum vestrorum. 40. Illi vero non audierunt, sed juxta consuetudinem suam pristinam perpetrabant. 41. Fuerunt igitur Gentes istae timeantes quidem Dominum; sed nihilominus et idolis suis servientes: nam et filii eorum, et nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciunt usque in praesentem diem.

1. ANNO DUODECIMO ACHAZ REGIS JUDA REGNAVIT OSEE FILIUS ELA IN SAMARIA. — Hic annus 12 Achaz erat octavus post mortem Phacee; Phacee enim regnavit 20 annis, et mortuus est anno quarto Achaz, ut patet ex dictis cap. xvi, vers. 1. Quare fuit hic interregnum 8 annorum in Israel, scilicet ab anno quarto Achaz, quo mortuus est Phacee, usque ad annum duodecimum Achaz, quo Phacee successit Osee. Videtur ergo regnum Osee in Israel interruptum armis vel Syrorum, vel annulae

familie Phacee, ait Abulensis, *Quaest. XVII.* per octo annos, donec octavo anno Osee iterum viribus resumptis cepit regnare anno 12 Achaz. Ita Richardus de S. Victore in concordia annorum regum Israel et Juda, Cajetanus et alii. Vide dicta cap. xv, 30.

2. FECITQUE MALUM (Israel solitum, scilicet colendo vitulos aureos a Jeroboam ibidem erectos, quasi deos penates sive Israeli proprios et patrios) CORAM DOMINO, SED NON SICUT REGES QUI ANTE

EUM FECERANT; — quia, ut tradunt Hebraei in *Seder-Olam* cap. xxii, Osee licet ipse coleret vitulos aureos, permisit tamen suis qui vellent ire in Jerusalem, ibique adorare Deum Judaeorum in templo, quod ceteri reges Israel non permisissent, imo per dispositos a se custodes, euntes interceptabant. Hinc Osee permisit Israelitas ab Ezechia invitatos Jerosolymam ad celebrandum Pascha, eodem peregre, ut patet II *Paralip.* xxx, 41 et 18.

3. CONTRA HUNC ASCENDIT SALMANASAR — filius Theglathphalasar filii Phulensis. Genebrardus putat Salmanasar esse eum qui a Ptolemæo Nabonassar vocatur. Verum Salmanasar fuit Assyrius, Nabonassar vero Chaldeus, ut nomina ipsa indicant. Ita Serarius. Quare Nabonassar fuit Baladan, de quo cap. xx, 12.

ET FACTUS EST EI OSEE SERVUS, REDDERATQUE ILLI TRIBUTA — per quinque vel sex annos, quibus exactis negavit tributum, fretus ope regis Aegypti. Quare Salmanasar invasit Israel, ac Osee vinxit, et Samariam per tres annos obsedit, ac anno tertio cepit; qui fuit annus nonus et ultimus Osee, quo Salmanasar reliquas quinque tribus Israelis abduxit in Assyriam et Mediam, sicut Theglathphalasar pater ejus ante quatuordecim annos quinque viciniores tribus eodem abduxerat. Fuit haec secunda plenaeque captivitas Israelis, sive decem tribuum, ex qua nunquam redierunt, facta anno sexto Ezechiae regis Juda, idque ut testimonium esset Christum expectatum esse Lessiam sibi jam olim ex libris veteris Testamenti, ait Cajetanus; nulla enim spes eis restat restituendi regni terreni, cum plane sint dissipati et dispersi, sed tantum spes regni spiritualis, et salutis aeternae quam attulit Christus omnibus gentibus quae in eum credere volunt. Porro tunc ex Israel in Assyriam abductus fuit Tobias; erat enim ipse ex tribu Nephthali: quare ejus historia hic subnectenda est; hoc enim tempore sub Salmanasar contigit.

6. POSUITQUE EOS IN HALA ET HABOR JUXTA FLUVIUM GOZAN, IN CIVITATIBUS MEDORUM. — Josephus ait abductos in Mediam et Persidem. Scalliger censet translatos ad Colchos et Iberos. Ego vero, ait Genebrardus, putat veterem Tartariam esse ad desertum Belgiam in Orientis Septentrionalis angulo, e qua illi sub annum Christi 1200, duce Cignis erumpentes, cum antea ignoti essent, et loco et nomine, imperium Cham Tartarorum, quod hodie memoratur, constituerunt. Nam in Hebraeorum annalibus apud R. Salomonem in *xxvii Isaie*, decem tribus in Oriente fuerunt perditae, ibique facile amplexae sunt Mahometismum: quod jam ab ævo circumcederent, et corrupta quadam Moysaeae religionis specie tinctae essent. Confirmat id Genebrardus, ex eo quod horum quaedam apud Tartaros nomina Dan, et Nephtholim et Zabulon relinuisse dicuntur, aliaque apud eos exstare legis et rerum Hebraicarum monumenta: ut non mirum sit Russiam, Sarmatiam,

Livoniam et Moscoviam Judaeis abundare, qui etiam nunc, sicut et in Europa, patriae superstitionis retinentissimi sunt. Adit Genebrardus pluresque in Americam penetrasse; nam ibi sepultura subterranea cum litterarum Hebraicarum inscriptionibus esse reperta (1), et eam protectionem indicari IV *Esdrae* xiii, 40: « Haec sunt decem tribus, inquit, quae captivae factae sunt de terra sua in diebus Osee regis, quem captivum duxit Salmanasar rex Assyriorum, et transtulit eos trans flumen, et translati sunt in terram aliam, etc. » Denique censet Genebrardus hanc Israelitarum per Orientem et Septentrionem dispersionem et quasi infusionem Judaeorum, fabulae quod Caspiis montibus clausi teneantur, occasionem dedisse. Hic ergo finitur regnum Israel sive decem tribuum, quod a primo eorum rege Jeroboam, qui fecit schisma a Roboam rege Juda, stetit per annos 236, hæcque est Assyriaca captivitas, quae Babylonica in qua abducta est tribus Juda, et excisa Jerusalem sub Sedecia rege, præcessit annis 134.

Porro multi hanc captivatem prævidentes fugerant in alias provincias, multi etiam veri Dei cultores migrarunt in tribum Juda, eique se junxerunt, ut patet ex sequenti.

9. ET IERITAYERUNT FILII ISRAEL VERBIS NON REPTIS DOMINO. — « Verbis, » id est, rebus et operibus, puta idololatriis et superstitionibus. « Verbum » enim sæpe in Scriptura significat rem verbo significatam per metonymiam, uti hic vers. 41.

A TURRE CUSTODUM OSEE AD CIVITATEM MUNITAM. — « Turrim custodum, » vocat turrim rusticanam, quae erigitur in agris et vineis, ut in ea degant custodes, qui uvas, fructus et segetes custodiant, *q. d.* Israelite stauerunt idola in locis et municipiis tam parvis quam magnis, scilicet tam in pagis et villis, quam in oppidis et urbibus munitis. Ita Vatablus.

11. FECERUNTQUE VERBA (id est opera) PESSIMA, — uti jam dixi.

13. ET TESTIFICATUS (protestatus) EST DOMINUS IN ISRAEL ET IN JUDA PER MANUS OMNIUM PROPHETARUM; — tunc enim Deus misit prophetas, scilicet Osee, Isaiam, Joielem, Amos, Abdiam et Micheam, ut patet ex eorum proemio. Nam sub Azaria, sive Ozia rege cepit prophetae Osee et Isaias, qui ex parte Dei prolestanti sunt Israel et Judæ de injuria et impietate in Deum commissa, quod scilicet relicto Deo colerent idola, ac de ejus castigatione, quod scilicet Deus eos per Assyrios vastaret, et captivos abduceret; hanc enim eis comminatio et vaticinatio sunt.

15. ET SECUTI SUNT GENTES (QUE ERANT PER CIR-

(1) Quin et multas traditiones S. Scripturis consentientes, D. de Humboldt in America reperit, quas videre est in opere cui titulus: *Monumenta popularum indigenarum Americae* (3 in 8 Parisiis 1816).

citur. — Ecce hæc fuit Israelitis occasio et causa idololatriæ, quod scilicet per commercium, conubia, et familiaritatem cum gentibus vicinis, earum mores et superstitiones didicerint et imberint. Sic nostro sæculo Germani, Galli, Suecici, Dani, Angli, Scoti, etc., a vicina Saxonia Saxonibus Lutheri hæresim imberint per mutua commercia, præsertim mercatorum hereticorum.

16. ET ADORAVERUNT UNIVERSAM MILITIAM COELI, — puta solem, lunam, luciferum cæteraque astra, quæ sunt quasi « militiæ » et ordinata acies Dei, quæ semper circumit, et stationes suas obit, militatque Deo ac ejus jussu in infideles et impios vibrat procellas, tonitrua et fulmina.

20. PROIECITQUE DOMINUS OMNE SEMEN ISRAEL (scilicet tam decem tribuum, quam tribus Juda, de qua sermo processit), DONEC PROJICERET EOS A FACIE SUA, — id est donec plene et irrevocabiliter eos a se abjecerat. Notent hic Judei, scilicet se plene a Deo abjectos et projectos esse, ut sue gentis e captivitate, quam per 1600 annos patiuntur, liberationem, et Synagoga restitutionem sperare non debeant, sed cæteris gentibus immixti et permixti, cum eis in Christum credere debeant, si a servitute tam temporalis quam æterna liberari velint.

24. ADDEKIT AUTEM REX ASSYRIORUM VIROS DE BABYLONE. — Hinc patet Salmanasar dominatum fuisse non tantum Assyriæ, sed et Babyloni: nam inde colonos transtulit in Samariam.

ET DE CUTHA. — Hinc coloni hi transtulit in Samariam dicti sunt Cuthæi, sicut a Samaria dicti sunt Samaritani. Quare ipsi fuere Babyloni et Assyrii, non vero Judei vel Israelite.

26. IGNORANT LEGITIMA DEI TERRÆ. — id est ignorant ritum et cæremonias, quibus legitime colit vult Deus Samariæ: idcirco enim ipse iratus immisit in eos leones, ut præcessit.

30. VIRI ENIM BABYLONI FECERUNT SOCHOTH BEROTH — quasi suum simulacrum et idolum. Notat Vatablus voces has esse Syriacas et Chaldaicas, atque hæc significare: *Sochoth Beroth* idem est quod *galinæ cum pullis suis*. *Nergel* est *gallus gallinaceus*. *Asina* est *hircus sylvestris*. *Nebolæ* est *canis*, eo quod latrare solet, aut iratus exerat dentes. *Tharthac* est *asinus*. *Adrametea* et *Avameiech* est *mulus* et *asinus*. Vide et mirare hic stoliditatem Cuthæorum sive Samaritarum, qui stolidissima animalia, uti sunt mulus, equus et asinus, pro diis colerant: permisit hoc Deus, ut ostenderet in que absurda numina incidant illi qui verum Dei numen deserunt.

33. ET CUM DOMINUM COLERENT, DIIS QUOQUE SUI SERVIERANT. — Nova fuit hæc Cuthæorum stultitia, quod Deum cum idolis suis colerent, quasi Deus esset Dominus terræ Israel, quam ipsi incolabant; idola vero essent dii patrum suarum terrarum, ex quibus abducti erant in Samarium.

41. FUERUNT IGITUR GENTES ISTE TIMENTES (adorantes, sacrificantes, colentes) QUIDEM DOMINUM, NIDLUMINUS ET IDOLIS SUI SERVIENTES. NAM FILII EORUM ET NEPOTES, SICUT FECERUNT PATRES EORUM, ITA FACIUNT USQUE IN PRÆSENTIEM DIEM. — Hi ergo sunt Cuthæi sive Samaritæ vel Samaritani, qui simul colebant Deum Israel cum idolis gentium, ideoque Judeis Deum solum colentibus fuere exosi quasi anathemata, ut patet ex Samaritana cum Christo colloquente, *Jovnis* iv. Ex tota enim gentium deorum et religionum cultivatio et permixtione, religionem quamdam ex multis compactam, quasi centonem monstruosum effecere. Quare errores varios habere, quos recenset S. Epiphanius, Philastrius et alii in eorum hæresi. A Judeis mutuati sunt circumcisionem, sabbati cultum, cæremonias a Moyse prescriptas. Solum enim Moysis Pentateuchum admittabant, cæteros vero prophetas et hagiographas spernebant. Ab aliis gentibus mutuati sunt eorum idola, ritus gentilitios, superstitiones, etc. Addit Philastrius, et ex eo Gabriel Proteolus in hæresi Samaritanorum, eos primo, judicium futurum non expectare; secundo, resurrectionem mortuorum negare; tertio, animæ immortalitatem inficiari; quarto, Jesum esse Christum Dei Filium a prophetis promissum non credere; quinto, S. Epiphanius, hæresi 9 sub medio: « Habent, inquit, alias quasdam dementiæ consuetudines antiquas, quod videlicet urion se preluunt, ubi ab externis venerint, polluti manum. Et quod in aquam se una cum vestibus immergunt, ubi contigerint alium ex alia gente. » De aliis Samaritanorum erroribus vide Epiphanium, hæresi 10, 11, 12, 13. Porro Samaritæ, cum Judeis omnia prospere succederent, volebant esse Judei, cum sinistre eos averabantur, instar vesperilionis Esopici, qui cum avis volebat esse avis propter alas quas habet, cum muribus mus; corpore enim est mus, sed avis. Unde Iosephus, lib. XI *Antiq.* cap. viii, et lib. XII, cap. vii, scribit Samaritas, cum viderent Alexandrum Magnum Judeis amicum, jactasse se esse Judeos, et eandem cum eis religionem colere: cum vero Antiochum Epiphaneum eis infensum et infestum conspicerent, negasse se esse Judeos, eosque aversatos esse.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnat Ezechias, idola subvertit, rebellat regi Sennacherib, qui vers. 17, mittit Rabsacem. Hic Deum blasphemat, et Ezechias insultat, suadetque Judeis ut se dedant Sennacherib.

1. Anno tertio Osee filii Ela regis Israel, regnavit Ezechias filius Achaz regis Juda. 2. Viginti quinque annorum erat, cum reguare cœpisset; et viginti novem annis regnavit in Jerusalem: nomen matris ejus Abi filia Zachariæ, 3. Fecitque quod erat bonum coram Domino, juxta omnia quæ fecerat David pater ejus. 4. Ipse dissipavit excelsa, et contrivit statuas, et succidit lucos, confregitque serpentem æneum quem fecerat Moyses: siquidem usque ad illud tempus filii Israel adolebant ei incensum; vocavitque nomen ejus Nohestan. 5. In Domino Deo Israel speravit: itaque post eum non fuit similis ei de cunctis regibus Juda, sed neque in his qui ante eum fuerunt; 6. et adhesit Domino, et non recessit a vestigiis ejus, fecitque mandata ejus, quæ præceperat Dominus Moysi. 7. Unde et erat Dominus cum eo, et in cunctis, ad quæ procedebat, sapienter se agebat. Rebellavit quoque contra regem Assyriorum, et non servivit ei. 8. Ipse percussit Philistæos usque ad Gazam, et omnes terminos eorum, a Turre custodum usque ad Civitatem munitam. 9. Anno quarto regis Ezechii, qui erat annus septimus Osee filii Ela regis Israel, ascendit Salmanasar rex Assyriorum in Samariam, et oppugnavit eam, 10. et cepit. Nam post annos tres, anno sexto Ezechii, id est nono anno Osee regis Israel, capta est Samaria: 11. et transtulit rex Assyriorum Israel in Assyrios, collocavitque eos in Hala et in Habor fluvii Gozan in civitatibus Medorum; 12. quia non audierunt vocem Domini Dei sui, sed prætergressi sunt pactum ejus: omnia, quæ præceperat Moyses servus Domini, non audierunt, neque fecerunt. 13. Anno quartodecimo regis Ezechii, ascendit Sennacherib rex Assyriorum ad universas civitates Juda munitas, et cepit eas. 14. Tunc misit Ezechias rex Juda nuntios ad regem Assyriorum in Lachis, dicens: Pectavi, recede a me; et omne quod imposueris mihi feram. Indixit itaque rex Assyriorum Ezechiam regi Judæ trecenta talenta argenti, et triginta talenta auri. 15. Deditque Ezechias omne argentum quod repertum fuerat in domo Domini, et in thesauris regis; 16. in tempore illo confregit Ezechias valvas templi Domini, et laminas auri, quas ipse affixerat, et dedit eas regi Assyriorum. 17. Misit autem rex Assyriorum Tharthan, et Rabsaris, et Rabsacem, de Lachis ad regem Ezechiam, cum manu valida, Jerusalem: qui cum ascendissent, venerunt Jerusalem, et steterunt juxta aqueductum piscinæ superioris, quæ est in via Agrifullonis. 18. Vocaveruntque regem: egressus est autem ad eos Eliacin filius Helcia, præpositus domus, et Sobna scriba, et Joabe filius Asaph a commentariis. 19. Dixitque ad eos Rabsaces: Loquimini Ezechia: Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum: Quæ est ista fiducia, qua niteris? 20. Forsitan inisti consilium, ut præpares te ad prælium. In quo confidis, ut audeas rebellare? 21. an speras in baculo arundine atque confrecto Egypto, super quem, si incubuerit homo, comminutus ingredietur manum ejus, et perforabit eam? sic est Pharao rex Egypti omnibus qui confidunt in se. 22. Quod si dixeritis mihi: In Domino Deo nostro habemus fiduciam; nonne iste est cuius abstulit Ezechias excelsa et altaria, et præcepit Jude et Jerusalem: Anx altare hoc adorabitis in Jerusalem? 23. Nunc igitur transite ad Dominum meum regem Assyriorum, et dabo vobis duo millia equorum, et videte an habere valeatis ascensores eorum? 24. Et quomodo poteritis resistere auctorem unum satrapam de servis domini mei minimis? An fiduciam habes in Egypto propter currus et equites? 25. Namquid sine Domini voluntate ascendi ad

locum istum, ut demolirer eum? Dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc, et demolire eam. 26. Dixerunt autem Eliacim filius Helciae, et Sobna, et Joabe, Rabsaci: Precamur ut loquaris nobis servis tuis Syriace, siquidem intelligimus hanc linguam; et non loquaris nobis Judaice, audiente populo, qui est super murum. 27. Responditque eis Rabsaces, dicens: Numquid ad dominum tuum, et ad te misit me dominus meus, ut loquerer sermones hos, et non potius ad viros, qui sedent super murum, ut comedant stercora sua, et bibant urinam suam vobiscum? 28. Stetit itaque Rabsaces, et exclamavit voce magna Judaice, et ait: Audite verba regis magni, regis Assyriorum. 29. Haec dicit rex: Non vos seducat Ezechias; non enim poterit eruere vos de manu mea. 30. Neque fiduciam vobis tribuat super dominum, dicens: Eruens liberavit nos Dominus, et non tradetur civitas haec in manu regis Assyriorum. 31. Nolite audire Ezechiam. Haec enim dicit rex Assyriorum: Facite mecum quod vobis est utile, et egredimini ad me; et comedet unusquisque de vinea sua, et de ficu sua, et biletis aquas de cisternis vestris: 32. donec veniam, et transferam vos in terram quam similis est terrae vestrae, in terram fructiferam, et fertilem vini, terram panis et vinearum, terram olivarum, et olei ac mellis, et vivetis, et non moriemini. Nolite audire Ezechiam qui vos decipit, dicens: Dominus liberabit vestris: 33. Numquid liberaverunt dii Gentium terram suam de manu regis Assyriorum? 34. Ubi est deus Emath, et Arphad? ubi est deus Sepharvaim, Ana et Ava? numquid liberaverunt Samariam de manu mea? 35. Quinam illi sunt in universis diis terrarum, qui eruertur regionem suam de manu mea, ut possit eruere Dominus Jerusalem de manu mea? 36. Tacuit itaque populus, et non respondit ei quidquam: siquidem praecceptum regis acceperant, ut non responderent ei. 37. Venitque Eliacim filius Helciae, praepositus domus, et Sobna scriba, et Joabe filius Asaph a commentariis, ad Ezechiam, scis-sis vestibus, et nuntiaverunt ei verba Rabsacis.

2. VIGINTI QUINQUE ANNORUM ERAT, CUM REGNARE COEPISSET. — Dices: Ex capite precedenti liquet quod Achaz vixit duntaxat triginta sex annis; ergo Achaz genuit Ezechiam anno aetatis undecimo: nam cum ipse mortuus est anno aetatis trigesimo sexto, succedens ei Ezechias erat 25 annorum: tolle enim 25 a 36, remanent anni undecim. Consequentiam admittit Cajetanus, Sanchez et S. Hieronymus, epistola 132 ad Vitalem, ubi pluribus exemplis id fieri posse probat. Abulensis tamen censet Achaz fuisse quatuordecim annorum, cum genuit Ezechiam; quia, inquit, in Scriptura tacentur anni ejus incompleti. Erat enim Achaz, inquit Abulensis, cum cepit regnare, viginti annorum scilicet completorum, et unius incompleti, quem Scriptura non numerat. Rursum sedecim annis regnavit, scilicet completis, insuper decimo septimo incompleto: quare mortuus est anno aetatis trigesimo octavo. Ezechias quoque erat tantum 24 annorum completorum, cum regnare cepit; sed inchoarat annum 25.

4. CONFREGITQUE SERPENTEM AENEUM QUEM FECERAT MOYSES (ad sanandum eos qui a serpentibus morsuri erant, Numer. xxi, 8); SIQUIDEM USQUE AD ILLUD TEMPUS FILII ISRAEL ADOLEBANT EI INCENSUM — tanquam numini benefico, utpote qui patres eorum curasset a morsu serpentum. Addit Philastrius Episcopus Brixianensis, coevalus S. Ambrosio, lib. De haeresibus, cap. xxi, Ezechiam jussisse deleri et ferro radi; penitusque excindi impressiones sive

insculptiones quasdam quas Judaeorum populus faciebat in lapide quodam magno, velut obelisco, qui in templo, loco columnae erectus erat: ex quo tollentes diversas formulas velut quarumdam litterarum, et in lamina ponentes in collo bajulabant, quibus incantationes quasdam et maleficia exercebant, atque percolebant ea velut tutamina quaedam, in pectore suo illa portantes, quae Dominus in lege passim fieri veterat, quod paganae caecitatis haec esset impletas.

VOCAVITQUE NOMEN EJUS NOHESTAN, — id est animalium, scilicet ex parvo, vili et tinnulo ore conflatum. «Nohestan» enim est nomen diminutivum, quo ulitur Ezechias ad simulacri contemptum, q. d. Quid putatis, o Judaei, parum aeris vilis scordidique habere divinitatem? Erratis, nil in eo est numinis, nil magni, nam non est aliud quam modica objecti nigrique aeris portio. Addit Anastasius Nicenus ex Eusebio: «Libros, inquit, Salomonis qui scripti erant de Proverbiis, et odis in quibus tractabatur de natura plantarum et omni genere animalium, et de curatione omnium morborum, de medio sustulit Ezechias; propterea quod morborum medelas inde acciperet populus, et nihili facerent a Deo petere curationes.»

5. IN DOMINO DEO ISRAEL SPERAVIT, — ideoque dicitur vers. 7: «Unde et erat Dominus cum eo, et in cunctis, ad quae procedebat, sapienter se agebat.» Unde et appositè vocatus est «Ezechias» hebraice חִזְקִיָּהוּ Chizkiyah, id est fortitudo mea

Dominus, ait Pagninus, quasi hoc ejus fuerit lemma et symbolum.

NON FUIT SIMILIS EI, — Ezechias, quoad hoc scilicet, quod absterlet excelsa et serpentem aeneum confregit, quae alii reges omnes ante eum permiserant. Nam aliqui David videtur religiosior et sanctorum fuisse Ezechias: David enim vir fuit secundum cor Dei, cui proinde a Deo facta est promissio de Christo ex se nascituro; adeoque David a Deo status est in exemplar quod imitentur, regibus omnibus ex eo nasciturus. Ita Abulensis. Vel certe est hyperbole, q. d. Adeo pius et zelosus in Dei cultu tuendo fuit Ezechias, ut vix videtur habuisse parem vel similem. Idem dicitur de Abraham, Eccli. xlii, 20: «Non est, inquit, inventus similis illi in gloria, qui conservavit legem Exelsi.» Vide ibi dicta.

7. REBELLAUIT QUOQUE CONTRA REGEM ASSYRIORUM, — cui se pater ejus Achaz subjecerat pendebatque tributum, quod negavit Ezechias, indignum reputans regem Juda fidelem servire regi infideli, confidensque in Deo, quod ipse se ab hac servitute liberaret, uti et fecit, per miraculosam victoriam.

8. A TURRE CUSTODUM — rusticana, ut dixi cap. xvii, vers. 9.

11. COLLOCAVITQUE EOS IN HALA ET IN HAROR FLUVIIS GOZAN IN CIVITATIBUS MEDORUM — Pro fluvio, Serarius et alii censent legendum fluvii. Unde Valabius vertit, juxta fluvium Gozan, et sic vertit Noster, cap. xvii, 6. Hebraice enim est גִּזְרֵי נְהַר, id est fluvii, in singulari; aut certe fluvii vocantur urbes adjacentes fluvii per metonymiam, nam in urbibus habitant homines, non in fluvii, nisi apud Sinas, ubi tanta est hominum copia, ut terra eos non capiat: quare nulli in pontibus et navibus fluminum habitare coguntur, teste nostro Nicolao Trigaultio in historia Chinesi.

13. ANNO QUARTODECIMO REGIS EZECHIE ASCENDIT SENNACHERIB, — qui jam Salmanasar patri vita

functo, in regno Assyriorum successerat. Ascendit autem contra Judam, eo quod Ezechias rebellasset et tributum negasset, vers. 7. Id factum est ex Dei providentia, qui, non obstante pietate Ezechiae, volebat punire tributum Juda, ob idolastriam et scelera ab ea commissa.

17. MISIT AUTEM REX ASSYRIORUM, — Nota hic perfidiam Sennacherib qui, acceptis ab Ezechia talentis argenti talentis, et triginta auri, nihilominus militavit contra eum exercitum, qui profecto ab Angelo caesus est, ac dum aliena invasit, sua domi amisit.

QUE EST IN VIA AGRIFULLONIS. — Ita dicitur est ager, quod in eo fullones aqua piscinae pamos abluerent.

25. DOMINUS DIXIT MIHI: ASCENDE AD TERRAM HANC ET DEMOLIRE EAM. — Mentitur Rabsaces se Dei jus invadere Judaeos, ut eos terreat, et ad deditionem compellat. Ita Abulensis.

Reliqua hujus capituli transcripta sunt ex Isaia cap. xxxvi, ubi ea explicui: Isaias enim fuit interuentus inter Deum et Ezechiam, eique victoriam contra Sennacherib praedixit et promisit.

36. PRAECEPTUM REGIS (Ezechiae) ACCEPERANT, UT NON RESPONDERENT EI. — Cur? Respondet primo S. Cyrillus Alexandrinus in cap. Isaiae citatum: «Quia, inquit, imperitis sermonibus, et fastui barbarico, linguaeque contra Deum petulant illucrymari potius, quam reclamare oportuit.» Respondet secundo Procopius ad locum citatum Regum: «Nihil, inquit, ad blasphemias istas responderi passus est pius rex, ne ad majores provocaret.» Respondet tertio Abulensis, ibidem Quaest. XLIV: «Quia ad honorem, inquit, regis pertinebat, quod negotia fierent prudentem, ordinata, et cum maturazione; si autem quilibet de populo posset respondere Rabsaci, sicut vellet, esset quaedam deordinatio magna, et posset irritare Rabsaces deordinatio nem quam habebat Ezechias in subditis et negotiis suis.»

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Isaas praedicit Ezechiae victoriam de Sennacherib: quare Angelus ex ejus castris credit 185 milia.

1. Quae cum audisset Ezechias rex, scidit vestimenta sua, et operatus est sacco, ingressusque est domum Domini. 2. Et misit Eliacim praepositum domus, et Sobnam scribam, et senes de sacerdotibus, operatos saccis, ad Isaiaem prophetam filium Amos. 3. Qui dixerunt: Haec dicit Ezechias: Dies tribulationis, et increpationis, et blasphemiae, dies iste: venerunt filii usque ad partum, et vires non habet parturiens. 4. Si forte audiat Dominus Deus tuus universa verba Rabsacis, quem misit rex Assyriorum dominus suus, ut exprobraret Deum viventem, et argueret verbis, quae audivit Dominus Deus tuus: et fac orationem pro reliquis, quae reperta sunt. 5. Venerunt ergo servi regis Ezechiae ad Isaiaem. 6. Dixitque eis Isaias: Haec di-

retis domina vestro : Hæc dicit Dominus : Noli timere a facie sermonum, quos audisti, quibus blasphemaverunt pueri regis Assyriorum me. 7. Ecce, ego immittam ei spiritum, et audiet nuntium, et revertetur in terram suam, et dejiciam eum gladio in terra sua. 8. Reversus est ergo Rabsaces, et invenit regem Assyriorum expugnantem Lohaam : audierat enim quod recessisset de Lachis. 9. Cumque audisset de Tharaca rege Æthiopia, dicentes : Ecce, egressus est ut pugnet adversum te : et iret contra eum, misit nuntios ad Ezechiam, dicens : 10. Hæc dicite Ezechia regi Juda : Non te seducat Deus tuus in quo habes fiduciam : neque dicas : Non tradetur Jerusalem in manus regis Assyriorum. 11. Tu enim ipse audisti quæ fecerant reges Assyriorum universis terris, quomodo vastaverunt eas : num ergo solus poteris liberari ? 12. Numquid liberaverunt dii Gentium singulos, quos vastaverunt patres mei, Gozan videlicet, et Haran, et Reseph, et filios Eden, qui erant in Thelassar ? 13. Ubi est rex Emath, et rex Arphad, et rex civitatis Sepharvaim, Ana, et Ava ? 14. Itaque cum accepisset Ezechias litteras de manu nuntiorum, et legisset eas, ascendit in domum Domini, et expandit eas coram Domino. 13. Et oravit in conspectu ejus, dicens : Domine Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus regum omnium terræ, tu fecisti cælum et terram. 16. Inclina aurem tuam, et audi : aperi, Domine, oculos tuos, et vide : audi omnia verba Sennacherib, qui misit ut exprobraret nobis Deum viventem. 17. Vere, Domine, dissipaverunt reges Assyriorum Gentes, et terras omnium. 18. Et miserunt deos eorum in ignem : non enim erant dii, sed opera manuum hominum ex ligno et lapide, et perdidit eos. 19. Nunc igitur, Domine Deus noster, salvos nos fac de manu ejus, ut sciant omnia regna terræ, quia tu es Dominus Deus solus. 20. Misit autem Isaias filius Amos ad Ezechiam, dicens : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Quæ deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum, audivi. 21. Iste est sermo, quem locutus est Dominus de eo : Sprevit te, et subsannavit te, virgo filia Sion : post tergum tuum caput movit, filia Jerusalem. 22. Cui exprobrasti et quem blasphemasti ? contra quem exaltasti vocem tuam, et elevasti in excelsum oculos tuos : contra sanctum Israel. 23. Per manum servorum tuorum exprobrasti Domino, et dixisti : In multitudine curruum meorum ascendi excoela mentium in summitate Libani, et succidi sublimes cedros ejus, et electas abietes illius. Et ingressus sum usque ad terminos ejus, et saltum carmeli ejus. 24. ego succidi. Et bibi aquas alienas, et siccavi vestigiis pedum meorum omnes aquas clausas. 26. Numquid non audisti quid ab initio fecerim ? Ex diebus antiquis plasmavi illud, et nunc adduxi : erantque in ruinam collium pugnantium civitates munitæ. 26. Et qui sedent in eis, humiles manu, contremuerunt et confusi sunt, facti sunt velut fœnum agri, et virens herba tectorum, quæ arefacta est antequam veniret ad maturitatem. 27. Habitaculum tuum, et egressum tuum, et introitum tuum, et viam tuam ego præcivi, et furorẽ tuum contra me. 28. Insanisti in me, et superbia tua ascendit in aures meas : ponam itaque circulum in naribus tuis, et camum in labiis tuis, et reducam te in viam, per quam venisti. 29. Tibi autem, Ezechia, hoc erit signum : Comede hoc anno quæ repereris : in secundo autem anno, quæ sponte nascuntur : porro in tertio anno seminate et metite : plantate vineas, et comellite fructum earum. 30. Et quodcumque reliquum fuerit de domo Juda, mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum. 31. De Jerusalem quippe egredientur reliquæ, et quod salvetur de monte Sion : zelus Domini exercituum faciet hoc. 32. Quam ob rem hæc dicit Dominus de rege Assyriorum : Non ingredietur urbem hanc, nec mittet in eam sagittam, nec occupabit eam clypeus, nec circumdabit eam munitione. 33. Per viam, qua venit, revertetur : et civitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus. 34. Protegamque urbem hanc, et salvabo eam propter me, et propter David servum meum. 35. Factum est igitur in nocte illa, venit Angelus Domini, et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Cumque diluculo surrexisset, vidit omnia corpora mortuorum : et

recedens abiit. 36. Et reversus est Sennacherib rex Assyriorum, et mansit in Ninive. 37. Cumque adoraret in templo Nesroch dei sui, Adramelech et Sarasar filii ejus percesserunt eum gladio, fugeruntque in terram Armeniorum, et regnavit Asarhaddon filius ejus pro eo.

Hoc caput pariter transcriptum est ex *Isaiæ* cap. xxxvii, ubi illud explicuit.

34. PROPTER DAVID. — Quæres : Cur non dixit : « Propter Ezechiam et Isaiam, » quorum sine dubio preces Deo gratissimæ existerent ? Optime Glycas, II parte *Amatium*, citatus in Glossa : « Hæc verba, inquit, ita divinitus prolata sunt, ne putaret Ezechias orationem suam, justitiæ causæ, quæ præditus erat, exauditam esse. »

37. ET REGNAVIT ASARHADDON FILIUS EIUS PRO EO, — Genebrardus in *Chronol.* Percepius, Arias Montanus, et Serarius in cap. I *Judith*, vers. 4, censent Asarhaddon esse Sardanapalum, primo, quia sicut Sardanapalus a gentilibus historicis ponitur ultimus rex et monarcha Assyriorum, sic et a Scriptura ultimus Assyriorum rex ponitur Asarhaddon : post eum enim nominantur Baladan Merodach, Nabuchodonosor, Evhemerodach et Baltasar, qui omnes fuerunt principes et reges Babyloniæ. Secundo, quia Sardanapali nomen videtur confatum ex Asar et Don vel Haddon addito nomine Phul : ergo est idem cum Asarhaddon. Tertio, quia

quæ de eversione Ninive futura per eluvionem Tigris fluvii prædicant Jonas et Nahum, ea sub Sardanapalo contigisse testatur Biondorus (1).

Verum Eusebius, Tornellius, Sallanus, ceterique Chronologi Sardanapalum amerius collocant, scilicet sub Azaria rege Juda : tunc enim propheta vit Jonas, et Sardanapalo excidium Ninive prædixit, ut dixi cap. xv, vers. 2, et *Jonæ* cap. iii, 6 et seq.

(1) Alii e contra putant Asarhaddon esse alium a Sardanapalo. D. de Sauley, in opere cui titulus : *Explicationes de Chronologia Imperiorum Ninive, Babylonie et Ecbatane*, satis firmis argumentis probat, Sardanapalum esse eundem ac Ninibon regem Ninive, qui a Nabopolassar, Babylonie Satrapa, et a Cyaxare Medorum rege profligatus, sua cum uxore et thensuris combussit, ante Christum 625, prioris Sardanapali exemplum secutus. Juxta eundem auctorem, Asarhaddon ille est qui a Ptolemæo vocatur Asaradus vel Asaradus, et qui patri suo Sennacherib successit, postquam ille a duobus filiis natu majoribus, Adramelech et Sarasar, occisus est. Deinde aliquo tempore elapsis, Babyloniæ imperium, post interregnum octo circiter annorum, occupavit, et super Ninivas simul et Babyloniæ, ab anno 639 ad annum 667, regnavit. *Annal. philol. christ. tom. XXXVIII.*

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ezechias ager invocans Deum per Isaiæ fœus sanatur, signumque accipit, reversionem umbrae in horologio : mox, vers. 12, Merodach rex Babyloniæ mittit legatos ad Ezechiam, quibus ipse omnes suæ thesauri ostendit, ideoque ab Isaiâ audit illos omnes a Babyloniæ diripiendos.

1. In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem : et venit ad eum Isaias filius Amos, propheta, dixitque ei : Hæc dicit Dominus Deus : Præcipe domui tuæ : morieris enim tu, et non vives. 2. Qui convertit faciem suam ad parietem, et oravit Dominum, dicens : 3. Obsecro, Domine, memento, queso, quomodo ambulaverim coram te in veritate, et in corde perfecto, et quod placitum est eorum te fecerim. Flevit itaque Ezechias fletu magno. 4. Et antequam egredieretur Isaias mediam partem atrii, factus est sermo Domini ad eum, dicens : 5. Revertere, et dic Ezechia duci populi mei : Hæc dicit Dominus Deus David patris tui : Audivi orationem tuam, et vidi lacrymas tuas : et ecce sanavi te, die tertio ascendes templum Domini. 6. Et addam diebus tuis quindecim annos : sed et de manu regis Assyriorum liberabo te, et civitatem hanc, et protegam urbem istam propter me, et propter David servum meum. 7. Dixitque Isaias : Afferte massam ficorum. Quam cum attulissent, et possident super ulcus ejus, curatus est. 8. Dixerat autem Ezechias ad Isaiam : Quod erit signum, quia Dominus me sanabit, et quia ascensurus sum die tertia templum Domini ? 9. Cui ait Isaias : Hoc erit signum a Domino, quod facturus sit Dominus sermonem, quem locutus est : Vis ut ascendat umbra decem lineis, an ut revertatur totidem gradibus ? 10. Et ait Ezechias : Facile est,

umbram crescere decem lineis : nec hoc volo ut fiat, sed ut revertatur retrorsum decem gradibus. 11. Invocevit itaque Isaias propheta Dominum, et reduxit umbram per lineas, quibus jam descenderat in horologio Achaz retrorsum decem gradibus. 12. In tempore illo misit Berodach Baladan, filius Baladan, rex Babyloniorum, litteras et munera ad Ezechiam : audiverat enim quod aegrotasset Ezechias. 13. Latatus est autem in adventu eorum Ezechias, et ostendit eis domum aromatatum, et aurum et argentum, et pigmenta varia, unguenta quoque et domum vasorum suorum, et omnia quae habere poterat in thesauris suis. Non fuit quod non monstraret eis Ezechias in domo sua, et in omni potestate sua. 14. Venit autem Isaias propheta ad regem Ezechiam, dixitque ei : Quid dixerunt viri isti ? aut unde venerunt ad te ? Cui ait Ezechias : De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone. 15. At ille respondit : Quid viderunt in domo tua : Ait Ezechias : Omnia quaecumque sunt in domo mea, viderunt : nihil est quod non monstraverim eis in thesauris meis. 16. Dixit itaque Isaias Ezechiae : Audi sermonem Domini ; 17. Ecce dies venient, et auferentur omnia, quae sunt in domo tua, et quae condiderunt patres tui usque in diem hanc, in Babylone : non remanebit quidquam, ait Dominus. 18. Sed et de filiis tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollentur, et erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. 19. Dixit Ezechias ad Isaiam : Bonus sermo Domini, quem locutus es : sit pax et veritas in diebus meis. 20. Reliqua autem sermonum Ezechiae, et omnis fortitudo ejus, et quomodo fecerit piscinam, et aquaeductum, et introduxerit aquas in civitatem, nonne haec scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Juda ? 21. Dormivitque Ezechias cum patribus suis, et regnavit Manasses filius ejus pro eo.

Hoc caput transcriptum quoque est ex *Isaia* cap. xxviii et xxxix, ubi illud explicui. Multa de Ezechiae pietate et zelo religionis adduntur *II Paral.* cap. xxix, xxx et xxxi. Unde meruit ipse a Deo obtinere victoriam contra Sennacherib, et sanctum miraculosam, in qua Deus ei adiecit 15 annos vite.

12. IN TEMPORE ILLO MISIT BERODACH BALADAN, FILIUS BALADAN. — « Baladan » fuit primus princeps Babyloniorum : eorum enim nomen hucusque non audivimus, sed Assyriorum duntaxat. Quare videtur quod Baladan praefectus Babylonie, vel potius filius ejus Merodach Baladan videns Sennacherib (cui ipse erat subditus et vassallus) et Assyriorum copias ab Angelo cessas in Judaea, ejusque vires attritas, jugum excusserit, sequere principem absolutum et regem Babyloniorum effecerit, imo Asarhadonem regno et vita privavit sub annum Ezechiae vigesimum sextum, ut vult Sallianus; tuncque defecit regnum Assyriorum : unde deinceps in Scriptura nulli reges Assyriorum nominantur, sed omnes Babyloniorum, quorum primus fuit Baladan. Unde « Baladan » Hebraice idem est quod *sine Domino*, ait Paullinus. Porro Baladan patrem non esse Salmassar regem Assyriorum, ut vult Genebrardus, sed Nabonassar, qui a Ptolemaeo in *Almagesto* ponitur primus princeps Babyloniorum, censent Eusebio, Beroso, Josepho, Sealiger, Serarius, Bellarminus, Tornielius, Sallianus et alii, narrant annos 123. Nabuchodonosori seniori post annos regni 19 defuncto successit Nabuchodonosor junior, cognomento Magnus, qui Jerusalem cepit,

sicut Perse a Cyro, Graeci ab Alexandro, Romani ab Augusto. Hinc Chaldaice dicitur est *Baladan a Bal et Haddon*. Bal enim sive Bel et Baal, erat Nemrod sive Jupiter, Belus, primus post diluivium turris Babel conditor, ut dixi *Genes.* x, qui (vel ejus socius) alio nomine dicitur est Nabo, id est propheta vel divinator, uti dixi *Isaia* cap. xlvi, 1, ad illa : « contractus est Bel, contritus est Nabo. » Nam ut ait Tertullianus, *Apolog.* cap. xx : « Testimonium divinitatis est veritas divinationis. » Dei enim proprium est divinare, praescire, et praedicere futura, juxta illud *Isaia* cap. xli, vers. 23 : « Annuntiate quae ventura sunt... et sciemus quia dila estis vos. » Hinc a Nabo deo et Assar conflatus est diciturque Nabonassar. Rursus filius Baladan, sive Nabonassar fuit hic « Merodach » sive Berodach, qui primus se regem Babylonis nuncupavit misitque legatos ad Ezechiam. Merodacho successit filius Ben Merodach, uti asserunt Eusebius, lib. ix *De Preparat.*, Berosus apud Josephum, Methasthenes Annii, Josephus, Sealiger, lib. v *De Emeudat. tempor.*, Tornielius, Sallianus et alii, qui Baladan tribuunt 27 annos, Merodach 32, Ben Merodach 44, qui in unum conflati faciunt 123; unde Chronologi a Nabonassar usque ad Nabopolassar, quem Berosus vocat Nabolassar, qui Ben Merodacho successit, fuitque Nabuchodonosor senior, uti asserunt Eusebius, Berosus, Sealiger, Bellarminus, Tornielius, Sallianus et alii, narrant annos 123. Nabuchodonosori seniori post annos regni 19 defuncto successit Nabuchodonosor junior, cognomento Magnus, qui Jerusalem cepit,

¶ **Judeos in Babylone abduxit, ac monarchiam ab Assyriis ad Babylonios transtulit, regnavitque annis 43, cui successit filius Evel Merodach, alio nomine dicitur Baltasar, per 34 annos, ut dixi *Daniel.* v, 1. Et chronologia virorum eruditiorum est probabilis, licet alii aliam assignent in nonnullis a jam dicta differentem. Nil enim certi de temporibus tam antiquis, et historia certa carentibus potest. Vide dicta *Ezechielis* cap. 1, sub initium. Denique qui privatus dicitur est Baladan, assumpto imperio, vocatus est Nabonassar Baladan; filius vero ejus vocatus est Merodach Baladan. Porro primum annum Nabonassar multi cum Ptolemaeo assignant anno primo vel secundo octavae Olympiadis, sive anno trigesimo ab initio Olympiadum, quem Tornielius contendit esse annum regis Achaz 13; condite vero Romae sextum, Sealiger et Serarius volunt esse annum Achaz nonum, Sallianus Achaz decimum quartum; alii malunt esse annum Joatham nonum. Nil enim certi in re tam incerta statui potest. Rursus Ptolemaeus ab anno primo Nabonassar numerat annos 123, usque ad annum primum Nabopolassar, quem Eusebius, Berosus, Josephus, Sealiger, Sallianus et alii censent esse Nabuchodonosorem seniore. Alii vero censent esse juniorem, qui cognominatus est Magnus, et Judeos in Babylone abduxit. Nec enim monarcham tam potentem videtur omisisse Ptolemaeus. Difficile enim est et subinde impossibile historicis profanos adaptare, et per omnia adaequare historiae sacrae Scripturae, mox tamen eam illi adaequabo.**

¶ **Porro Merodach inchoans regnum Babylonis misit legatos ad Ezechiam, quia audiverat eum idem jugum regis Assyriorum excussisse, quod ipse excusserat, ut cum eo fedus iniret, junctisque viribus Assyrio resisterent.**

Canon chronologiae.
Ad extremum hoc chronologiae limites, et quasi canones ex Ptolemaeo et aliis statuunt, figuntque Sealiger, Serarius, Sallianus et alii.

Primum. Nabonassari annus primus incidit in annum primum octavae Olympiadis, sive in annum vigesimum nonum ab initio Olympiadum. Id patet ex eo quod Ptolemaeus asserat Alexandrum Magnum mortuum esse anno 424 Nabonassar. Constat autem Alexandrum mortuum esse anno pri-

mo Olympiadis 114, a quo anno ad superiora regrediendo, primus Nabonassar in prima octavae Olympiadis necessario incidit. Nam 113 Olympiades faciunt annos 432, a quibus si demas septem Olympiades jam devolutas, id est annos 28, reliqui erunt 424, qui a primo Nabonassar usque ad mortem Alexandri fluxere.

Secundo, hinc sequitur annum primum Nabonassari esse sextum a Roma condita : haec enim condita est in fine Olympiadis sextae, sive anno 23 ab initio Olympiadum; ab hoc autem initio annus primus Nabonassari est 29: jam 29 annus posterior est 23 sex annis, ut liquet.

Tertio, annus 131 ab initio Olympiadum est annus primus Nabopolassar, hoc est Nabuchodonosori senioris, qui fuit pater Nabuchodonosori Magni, sive primi monarchae Chaldaeorum. **Quarto,** Annus Nabonassar 122 est annus primus Nabopolassar; ita Sealiger et Serarius; negant tamen hoc Sallianus et Tornielius, qui annum primum Nabonassaris consignant anno 13 vel 14 Achaz, annum vero primum Nabopolassar anno 13 Josiae; jam a 14 Achaz ad 13 Josiae fluxere anni centum et unus duntaxat, non centum viginti duo.

Juxta hos canones ita horum omnium anni regum Juda assignandi et combinandi videntur, ut initium Olympiadum assignemus anno 40 Azariae; Romae conditionem, anno 40 vel 41 Joatham, annum primum Nabonassaris, anno 43 Joatham, annum primum Nabopolassaris sive Nabuchodonosori senioris, anno 18 Josiae. Nam ab anno 40 Oziae usque ad decimum Joatham sunt 23 anni. Inde ad 13 Joatham sunt anni sex, inde ad 18 Josiae fluxere anni 122, inde ad annum quintum a captivitate Joachim, sunt anni triginta, quando cepit propheta Ezechiel, ut ipse ait cap. 1, vers. 1. Videtur enim Nabuchodonosor senior cepisse quidem regnum in Babylone moliri anno 13 Josiae, sed anno 18 Josiae absolute regnasse, tumque cum Cyaxare rege Medorum obsedis Niniven, et evertendam monarchiam Assyriorum, quam paulo post reipsa cepit et evertit Nabuchodonosor junior senioris filius, itaque monarchiam ab Assyriis ad se et Chaldaeos transtulit, uti ostendi *Nahum* 11, 1.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Manasses impius regnavit et idola restituit, ac propheta occidit. Succedit ei, vers. 18, impius filius Amon, qui post biennium a suis occiditur, succedente sibi filio pio Josia.

1. Duodecim annorum erat Manasses cum regnare cepisset, et quinquaginta quinque annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Haphsiba. 2. Fecitque malum in conspectu